

Magyarok a Tisza-forrás környékén

**A felső-Tisza-vidéki magyarok
anyanyelvi-oktatási helyzete egy kutatás tükrében**

ЗАКАРПАТСЬКИЙ УГОРСЬКИЙ ІНСТИТУТ ІМ. Ф. РАКОЦІ ІІ

II. RÁKÓCZI FERENC KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA

Magyarok a Tisza-forrás környékén

**A felső-Tisza-vidéki magyarok
anyanyelvi-oktatási helyzete egy kutatás tükrében**

**Szerkesztette:
Orosz Ildikó**

PoliPrint
Ungvár, 2007

A kiadvány átfogó képet igyekszik nyújtani a kárpátaljai szórvány, a Felső-Tisza-vidéken élő magyarok jelenlegi helyzetéről, feldolgozza az eddig e területen született, hozzáférhető információkat, kiegészítve saját kutatásokkal. Felvázolja anyanyelvű/anyanyelvi oktatásuk helyzetét, gyakorlati továbblépési lehetőséget ajánl számukra.

A munkát a Felső-Tisza-vidéken élő pedagógusok, az oktatáspolitikusok, vezetők, pedagógusok és a főiskolai hallgatók számára ajánljuk.

Szerkesztette: *Orosz Ildikó*

Tördelte: *Garanyi Béla*

A kiadásért felel: *Orosz Ildikó, Soós Kálmán*

A kiadvány megjelenését az Apáczai Közalapítvány támogatta.

A kiadvány a Rákóczi-füzetek sorozat 35. köteteként jelent meg

Készült:

PoliPrint Kft.

Ungvár, Turgenyev u. 2.

Felelős vezető: Kovács Dezső

Tartalom

Bevezető	7
Orosz Ildikó: Szórványok anyanyelvi/anyanyelvű oktatásának helyzete Kárpátalján a XXI. század elején	10
Punykó Mária: „ <i>Ez egy érzés, hát mégis, hogy magyarul!</i> ” A Felső-Tisza-vidék kárpátaljai részének helye és szerepe a magyar kultúrkörben	45
Hutterer Éva: A Felső-Tisza-vidék magyarságának hitélete, kulturális, nyelvi és néprajzi állapota egy empirikus vizsgálat alapján	66
Gabóda Éva: A felső-Tisza-vidéki magyar tannyelvű óvodák helyzete a kataszteres adatbázis tükrében	82
Molnár Eleonóra: A kisebbségfogalom tipológiája és a kisebbségi oktatás lehetőségei	93
Csernicskó István – Melnyik Szvitlana: Az ukrajnai kisebbségek és a nyelvi oktatás	120

SZÓRVÁNYOK ANYANYELVI/ANYANYELVŰ OKTATÁSÁNAK HELYZETE KÁRPÁTALJÁN A XXI. SZÁZAD ELEJÉN

Orosz Ildikó

A nemzeti kisebbségek tipológiája általában több ismérv alapján történik: számságuk, térbeli elhelyezkedésük, identitástudatuk milyensége, gazdasági helyzetük, képzettségi szintjük, politikai szervezettségük, törvényi lehetőségeik, azon ország demokratikus berendezkedése, ahol élnek. Az adott ismérvek mértékének nagysága befolyásolja és határozza meg a nemzeti kisebbség érdekérvényesítési potenciáját a többségi társadalomban, saját kulturális életének folyamatos biztosítását, kulturális értékeinek és az értékeket hordozó, továbbvivő nemzeti elitjének reprodukcióját. Az ismérvek alapján egy-egy nemzeti kisebbség erős pozíciókkal rendelkezik, képes önálló közösségi életre, és közösségként integrálódik a többségi nemzetbe, vagyis kollektív jogokat igényel. Amennyiben ezen ismérvek valamelyike gyengül, úgy egyre inkább szétzilálódik a közösség és az érdekérvényesítési potenciájának gyengülése kapcsán, annak tagjai egyre inkább a kisebbségi lét kihívásaira adott válaszként az egyéni megoldásnak tekinthető asszimiláció irányába mozdul el. A nemzeti kisebbségek helyzetét meghatározó ismérvek mértéke állandóan változik. Fontos, hogy odafigyeljünk a változásokra, annak folyamatára, fázisaira. Az előbbiekből következik, hogy egyrészt egy-egy kisebbség helyzetének meghatározásakor mindig bizonyos térbeli és időbeli korlátok figyelembe vételével kell megtennünk következtetéseinket, hogy megállapításaink érvényesek és hitelesek legyenek. A társadalom dinamikájából következik, hogy azon belül a különböző pozíciókkal rendelkező nemzeti kisebbségeket nem szabad összemosni, egyféléképpen kezelni igényeiket, bár ennek éppen az ellenkezőjét tapasztaljuk, főleg akkor, amikor egy-egy többségi társadalomban a kisebbségek kérdéseit kell kezelni. Az államok a számukra legkezelhetőbb egységes megoldásokat ajánlják a nemzeti kisebbségeknek, a legnagyobb közös osztó kidolgozása alapján, ahelyett, hogy pozícióik szerint a legkisebb közös többszörösként szóba jöhető igényeket biztosítanák számukra.

A nemzeti kisebbségek helyzetének leírásakor a differenciált megközelítés megkívánja, hogy megkülönböztessük és definiáljuk legalább a következő fogalmakat: *szórvány, diaszpóra, etnikum*.

Szórványnak tekintjük azt a nemzeti kisebbséget, mely több generáción keresztül egy adott térségben letelepedve él, és valamely történelmileg determinált tár-

sadalmi-gazdasági folyamat hatására az adott szállásterületen elvesztette társadalmi befolyását, számossága szempontjából abszolút és relatív aránya egy meghatározott, a nemzeti kisebbségek erős helyzete szempontjából a billenőpont alá került, érdekvérvényesítési potenciájának csökkenése révén kulturális anyanyelvi intézményeinek nagy részét elvesztette vagy már nem képes önerőből fenntartani, de identitása még erős és anyanemzetéhez köti, bár előrehaladott a nyelvcsere, az asszimilációs folyamata. (Orosz, 2001)

Diaszpóra alatt azt a nemzeti kisebbségi csoportot értjük egy többségi társadalmon belül, amely valamely történelmi, társadalmi, gazdasági esemény, folyamat hatására, politikai egzisztenciális, gazdasági okokból személyes, egyéni döntés alapján választotta azt a társadalmat, melyben él, de ragaszkodik anyanemzetének kultúrájához. (Orosz, 2001)

Etnikum alatt azt a népcsoportot értjük, amely egy adott többségi társadalmon belül huzamosabb ideig a többségekkel együtt élve nemzeti ismérveinek főleg néprajzi jellegű kulturális örökségét őrizte meg, identitásának mássága nemzeti mentalitásában, logikájában nyilvánul meg, részben vagy teljesen integrálódott, esetenként a nyelvcserén túl van, de még mint csoport különállását igyekszik megőrizni, ellenállni az előrehaladott asszimilációs folyamatnak. (Orosz, 2001)

A kisebbségek fenti ismérvei alapján a kárpátaljai magyarság országos viszonylatban Ukrajnában szórványnak számít, és már Kárpátalja területén is az ismérvek alapján szórványnak, de legalábbis a billenőpont határán lévő veszélyeztetett kisebbségnek tekinthető.

A kárpátaljai szórványok térbeli elhelyezkedése, számossága, identitása, és azt erősen meghatározó történelme vidékenként más, így külön kell foglalkoznunk oktatásukkal.

Amennyiben a kárpátaljai magyarságot területi szinten vizsgáljuk, úgy Kárpátalján főleg a számosságuk relatív aránya alapján szórványként kell kezelnünk a következő települések magyar lakosait: Ungvár, Munkács, Nagyszőlős, Beregrákos, Perecseny, Nagyberezna, Órdalma, Szerednye, Huszt, Técső, Szolyva, Aknaszlatina, Visk, Bilke, Rahó, Körösmező, Gyertyánliget, Tiszabogdány, Terebesfejrpaták, Nagybocksó, Bustyaháza, valamint ide sorolható a magyar–ukrán nyelvhatár peremvidéke Ungban és a volt Ugocsában.

A szórványvidékek magyar anyanyelvű intézményrendszere vidékenként, városonként nem egyformán fejlődött, így nem lehet egységesen leírni anyanyelvű oktatási helyzetüket, nem lehet egységes megoldásokat találni számukra. Az anyanyelvű/anyanyelvi oktatásukat az igényeiknek, helyzetüknek és lehetőségeiknek figyelembe vételével kellene megszervezni.

A nagyobb településeken, ahol a háború után a magyarság még kellő pozíciókkal rendelkezett (Munkács, Ungvár, Nagyszőlős, Técső, Aknaszlatina), illetve a nyelvszigeteken (Beregrákos, Visk), ahol a falvakon belül is külön utcákban, negyedekben éltek a magyarok, magyar tannyelvű iskolákat szerveztek, ezért ezeket külön csoportként kell kezelnünk, mivel sem ők maguk, sem a kárpátaljai magyarok hosszú ideig nem szórványként határozták

meg helyzetüket.

A hetvenes évek szovjet internacionalista törekvései főleg a városok magyar iskoláinak státusát gyengítették. Ezeket a magyar iskolákat összevonták az úgynevezett internacionalista iskolákba, ami azt jelentette, hogy egy irányítás alatt ukrán, orosz, magyar tannyelvű párhuzamos osztályok működtek. Ilyen például a Nagyszőlősi 3. számú magyar tannyelvű középiskola, melyet az 5-ös számú ukrán iskolával vontak össze, és így lett belőle a 8. számú internacionalista középiskola. Aknaszlatinán az orosz, az ukrán és a magyar iskolát vonták össze egy háromnyelvű intézménnyé. Munkácson a magyar iskolán belül indítottak orosz tannyelvű osztályokat, ahol a magyart önálló tantárgyként tanították. Ungváron, Técsőn, Visken, Beregrákoson megmaradt az iskolák önállósága. A tanulólétszám a magyar tannyelvű osztályokban, az internacionalista intézményekben egyre fogyatkozott. A 80-as évek végén az osztályok tanulólétszáma elérte a bezáráshoz szükséges kritikus határt. A KMKSZ megalakulása után nagy sikerként könyvelte el a nagyszőlősi és az aknaszlatinai iskolák önállóságának visszaállítását. A működésükhöz szükséges feltételek előteremtésének megszervezése a kárpátaljai magyarok összetartozásának jelképe volt. A kárpátaljai magyarság köztudatában viszont ezek a városok nem számítanak szórványnak, bár a magyarok arányát tekintve azok.

Az anyanyelvű oktatás szempontjából szórványhelyzetben vannak az ugcsoi, ungvideki, beregvideki tömbmagyarság nyelvhatárán elhelyezkedő települések: Királyháza, Fancsika, Mátyfalva, Tekeháza, Feketeardó stb.

Kárpátalján a magyarság szórvány alatt a Tisza, Latorca, Ung, Borzsa folyók felső folyásának környékén élő magyarokat érti. Ilyen megközelítésben vizsgáljuk meg Kárpátalja Felső-Tisza-vidéken élő szórványmagyarok helyzetét, különös tekintettel anyanyelvű oktatásukra. A leírásukat Panyakó Mária erre a vidékre vonatkozó korábbi néprajzi, Perduk János nyelvészeti, az 1989-es és 2001-es népszámlálás adatai, Bagu Balázs által gyűjtött, valamint a KMPSZ adatbázisának statisztikai mellett, a Tárogató Kiadó által az utóbbi években megjelentetett, a kárpátaljai történelmi egyházak templomait bemutató könyvsorozat, illetve az egyházak saját bevallásain alapuló és publikált rövid egyházközösséget leíró anyagok, valamint Botlik József – Dupka György a kárpátaljai magyar településeket bemutató munkái, Szabó Zita, Nagy Marianna, Dávid Ivett, Felső-Tisza-vidéken végzett pedagógiai gyakorlatai alapján készült szakdolgozataik, valamint saját kutatásaink alapján foglalhatjuk össze.

A vizsgált terület Kárpátalján a Felső-Tisza-vidéknek nevezett terület Körösmezőtől, a Tisza eredetétől Husztig tartó vidék azon települései, ahol élnek magyarok.

A legtöbb magyarok által lakott településen az anyanyelvhasználat szintere a család és a templom lett. Nem szerveztek minden helységben számukra magyar nyelvű oktatást, elmagyarosodott németekként tekintettek rájuk, így nem tartották indokoltnak magyar iskolák alapítását sem.

Identitásuk erősen vallási kötődésű, és így kapcsolódik az anyanyelvhasználatukhoz. A magyar nyelv számukra az Isten nyelve, ezen a nyelven imádkoznak,

beszélnek egymással a templomban, a vallási ünnepeken. A templomban egymás között magyarul beszélnek a gyerekek is, de az udvaron már áttérnek az ukránra. Magyarul nem káromkodnak, azt „szovjetül” teszik, ahogy ők mondják. A nyelvcsere előrehaladott stádiumban van. A nagyszülők még megtanítják imádkozni unokáikat magyarul, de már ők is inkább ukránul szólnak hozzájuk, különösen közterületen. (Punykó, 2002)

A magyar nyelv iránti érdeklődés és a tanulás első formái a nyolcvanas évek végén jöttek létre a szórványban, amikor Bilics Éva, a Rahói KMKSZ-alapszervezet elnöke Petőfi anyanyelvi klubot szervezett a Rahói Kartonpapírgyár klubtermében. A klubba főleg nagymamák jártak, akik magukkal vitték unokáikat is. A nagymamák kezdtek foglalkozni a gyerekcsoportokkal. Magyar népi játékokra, versekre, mondókákra tanították őket, amit az igények alapján intézményesítettek. 1992-től lehetőség nyílt az iskolákban a fakultatív anyanyelvi oktatás bevezetésére. A magyar nyelv státusza, presztízse a határ átjárhatóságával megnőtt, így nagy lelkesedéssel még azok is beíratták a gyerekeiket ezekre a foglalkozásokra, akiknek nem voltak magyar gyökereik.

„Kinyílik a világ” néven alapítványt hoztak létre Budapesten a szórványgyerekek magyarországi üdültetésének megszervezésére. Évente 40–100 gyereket üdültetnek.

Anyaországi támogatással, a KMPSZ szervezésében évente anyanyelvi táborra kerül sor Beregszászban a szórványgyerekek számára. A tapasztalatok alapján a gyerekek szívesebben utaznak Beregszászba, mint Magyarországra, mert itt nincs akkora nyelvi kontraszt. 1997-től a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola diákjai nyári szakmai gyakorlatukat szórványvidéken töltik. Napközis foglalkozásokat szerveznek a helyi közösség által biztosított körülmények között, általában a plébániák udvarán.

Az anyanyelvésztést felkarolták a római katolikus egyház papjai. Számukra is fontos, hogy a hívek megtanuljanak írni és olvasni. A misék nyelve egyelőre a magyar, a 90-es évekre egyre kevesebb lett azok száma, akik fel tudtak olvasni és segédkezni a misén.

A gazdasági helyzet rohamos romlásakor a fakultációkat az iskolákban megszüntették. A KMPSZ, a folytonosság biztosítása érdekében anyaországi pályázatokon nyert támogatások révén vasárnapi iskolákként működtette tovább a csoportokat a plébániák és iskolák termeiben. A vasárnapi iskolák lényegüket tekintve intézményesült „nagymama-klubok”, ahol eleinte azokat a játékokat, népdalokat, meséket sajátítják el, amit a tömbben élők ott-hon, az utcán, a szomszédságban játék közben egymástól tanulnak.

Huszton önálló magyar nyelvű általános iskolát alapítottak a szülők és a társadalmi szervezetek szorgalmazására. A magyar fakultációkból, vasárnapi is-

kolákból nőtt ki a rahói magyar osztály.

A kárpátaljai iskolákba járó gyerekek megoszlása az oktatási nyelv alapján azt mutatja, hogy az elmúlt években növekedett a tanulói létszám a magyar tagozatokon, ami a kilencvenes évek pozitív magyar–magyar kisebbségpolitikájának (pl. támogatások, magyarországi továbbtanulási lehetőségek, státustörvény stb.), valamint Magyarország rendszerváltás után tapasztalt fejlettségének tudható be. A szabadabb légkörnek is köszönhető, hogy olyan területeken, ahol a 1944 után nem szerveztek magyar tannyelvű óvodákat, iskolákat, a szülők kérésére önálló magyar csoportok és osztályok indultak. Az intézmények közül hat állami, egynek a fenntartója a Kárpátaljai Református Egyház, ötnek a római katolikus egyház. Az egyházi óvodák nem kapnak az államtól anyagi támogatást. A szórványvidéken megerősödött az intézményi iskolai képzés. Míg a szovjet rendszerben, csak Aknaszlatinán, Técsőn, Visken működtek magyar iskolák, úgy 1992 után már Huszton, Rahón, Kőrösmezőn, Gyertyánligeten, Szolyván is indítottak magyar tannyelvű osztályokat. A Felső-Tisza-vidéken főleg a KMKSZ, a KMPSZ, a római katolikus egyház támogatásával működnek ezek az intézmények. A továbbiakban a Felső-Tisza-vidék, a volt Máramaros megye, a Huszt fölötti magyarok által lakott települések anyanyelvi/anyanyelvű nevelésének helyzetével foglalkozunk.

Táblázatba foglalva az anyanyelvű/anyanyelvi oktatási lehetőségeket, az alábbi számsorokkal írhatjuk le.

A Felső-Tisza-vidék óvodai hálózatának jellemzői a 2006/2007-es tanévben

Sorszám	Település	Járás	Óvoda neve	Csoportok száma	Gyereklétszám	Pedagógusok száma	Személyzet száma	Intézmény fenntartója	Oktatás nyelve
1.	Aknaszlatina	Técsői	Szent Anna	2	45	4	9	egyházi	magyar
2.	Técső	Técsői	Napocska	1	20	2	1	állami	magyar
3.	Huszt	Huszt	11. Számú	3	53	5	2	állami	magyar, ukrán
4.	Nagybocskó	Rahói	Romzsa Tódor	1	23	3	4	egyházi	magyar, ukrán
5.	Gyertyánliget	Rahói	Páduai Szent Antal	1	24	3	3	egyházi	magyar, ukrán
6.	Kőrösmező	Rahói	Manócska	1	26	2	3	állami	magyar, ukrán

A Felső-Tisza-vidék intézményes magyar iskolái a 2006/2007-es tanévben

Sorszám	Település	Járás	Tanulói létszám	Pedagógusok száma	Osztályok száma	Tanulói létszám osztályok szerint											
						1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1.	Gyertyánliget	Rahói	29	5	3	0	8	0	9	0	12	-	-	-	-	-	-
2.	Rahó	Rahói	73	11	9	8	8	8	8	8	7	5	10	11	-	-	-
3.	Kőrösmező	Rahói	52	6	5	8	11	11	10	12	-	-	-	-	-	-	-
4.	Aknaszlatina	Técsői	206	19	11	20	27	22	17	14	19	21	19	14	17	16	-
5.	Técsői KI	Técsői	297	34	15	23	25	18	31	36	33	29	38	29	23	12	-
6.	Técsői Líceum	Técsői	106	24	6										36	39	31
7.	Huszt	Huszt	66	21	9	8	7	6	9	7	8	10	6	5	-	-	-
8.	Viski KI	Huszt	358	40	20	37	34	29	35	38	37	37	41	38	14	18	-
	Összesen																

Az intézményi oktatás mellett jelentős igény mutatkozik az anyanyelv és a magyarságismeret iránt azokon a szórványvidékeken, ahol a magyar lakosság már a nyelvcseré határán van. Sokan már az ukránt tartják anyanyelvüknek, már szüleik is ukrán iskolát végeztek, de szeretnék megismerni nagyszüleik anyanyelvét, kultúráját. Ezeken a helyeken a KMPSZ szervezésében vasárnapi iskolák keretein belül különböző korosztályú magyar fiatal tanuló nagyszüleik anyanyelvét, kultúráját. Az ukrán állam bár jogilag ismeri a vasárnapi iskola intézményét, egyelőre ezt a tevékenységet anyagilag nem támogatja. A KMPSZ anyaországi pályázati úton próbálja előteremteni a fennmaradásukhoz szükséges összeget.

Valószínű, hogy a szülőknél nem tudatosult a gyermekeiket magyar iskolába íratóknál ez a helyzet, de általában ilyen döntések meghozatalakor a szülők mindig és minden korban az aktuális helyzetnek megfelelően a

Kárpátaljai vasárnapi iskolák a Felső-Tisza-vidéken a 2006/2007-es tanévben

N	Település	Járás	Csoportok száma	Tanulói létszám	A tanulók kora		Pedagógusok száma	A foglalkozások helye
					Legfiatalabb	Legidősebb		
1	Kőrösmező	Rahói	11	180	6	15	11	Iskola, óvoda, plébánia
2	Rahó	Rahói	10	163	7	16	10	Iskola, tanítók háza
3.	Tiszbogdány	Rahói	1	18	8	12	1	Iskola
4.	Nagybocskó	Rahói	4	56	6	14	3	Plébánia, óvoda
5.	Gyertyánliget	Rahói	3	48	6	14	3	Iskola
6.	Aknaszlatina	Técsői	2	30	7	14	2	Iskola
7.	Huszt	Huszt	1	17	8	12	1	Iskola
8.	Bustyaháza	Huszt	1	13	7	11	1	Plébánia, óvoda
9.	Taracköz	Técsői	1	12	7	12	1	Plébánia, óvoda

kihívásokra olyan válaszokat adnak, ami a pillanatnyi helyzetben a legjobbnak tűnik a gyermek jövőjét illetően. A magyar nyelvi/nyelvű oktatás iránti igény okai között szerepelhet az, hogy a boldogulás, de legalábbis a továbbtanulás lehetősége magyar nyelven is biztosított. Az is közrejátszhatott ebben a tendenciaváltásban, hogy a kárpátaljai magyarság ismét átélte egy újabb „országváltást” anélkül, hogy valós beleszólási lehetősége lett volna, amikor újra szembesült másságával, és rákényszerült a tudatos identitásválasztásra.

Az általános áttekintés után településenként is vizsgáljuk meg helyzetüket korábbi kutatásaink, valamint a főiskolás hallgatók terepen végzett pedagógiai gyakorlata alkalmával a szakdolgozataikban megfogalmazottak alapján. Kárpátalja legtávolabbi, magyarok által is lakott települése Kőrösmező, az egykori Máramaros megye nagyközsége, témánk szempontjából tipikusnak tekinthető, melynek kutatása már egy évtizede elkezdődött részünkről. A településhez így a kutatócsoport több tagját sajátos kapcsolat fűzi, ezért részletesebben foglalkozunk helyzetével.

Kőrösmező (Jaszinya)

A település néhány kilométernyire fekszik a Tatar-hágótól. Itt kiáltották ki 1918-ban a „Hucul Köztársaságot”. Kőrösmező évszázadokon át határátkelőhely volt. Ezt a szerepét bizonyos mértékig megyehatárként mindmáig megőrizte. Ukrán–ruszin–német település községi tanáccsal. A Rahói járáshoz tartozik, Rahótól 35 kilométerre a Fekete-Tisza völgyében fekszik. Ungvártól, a megye székhelyétől 350 km-re található, ahová közúton lehet eljutni. Vasúti közlekedés köti össze a települést Rahóval és a Tatar-hágón túli ukrainai megyékkel. Trianon előtt az egységes magyarországi vasúti hálózat közvetlenül Budapesttel is összekötötte a települést, és vasúton Ungvárra is eljuthattak. Az első világháború után Máramaros megye bal parti részét Romániához csatolták, így a természeti viszonyoknak megfelelően kiépített vasúti hálózat mintegy 30 kilométernyi szakasza (a Gyilove/Terebesfejrpaták és V.Bocskiv/Nagybocskó közötti vonal) román területen halad át, amit azóta nem használhatnak a jobb parti részen fekvő kárpátaljai települések. A közvetlen vasúti összeköttetés megszűnése Ungvárral kihatással van tapasztalataink szerint az élet minden területére. Főleg a kereskedelmi, oktatási kapcsolatok hágón túli intenzivitását eredményezte a közvetlen kapcsolat megszüntetése. Az áruszállítás Ungvár irányából csak közúton bonyolítható, míg a hágón túli területekre vasúttal is eljuthatnak. A vasúti közlekedés közelebb hozza azokat a felsőoktatási intézményeket, amelyek az Ivano-Frankovszki megyében találhatóak, nemcsak a kőrösmezőiek, de a rahóiak számára is. Rahón például nem az Ungvári

Nemzeti Egyetem nyitott kihelyezett tagozatot, hanem az Ivano-Frankovszki Nemzeti Egyetem.

A település önálló polgármesteri hivatallal, 2 középiskolával, orvosi rendelővel, postahivatallal rendelkezik. A Szovjetunió fennállása alatt országos híru műszörmegvár is üzemelt itt. A lakosság egy része ajándéktárgyak készítésével foglalkozik: faragott emléktárgyakat, használati tárgyakat készítenek, messze földön híresek a körösmezői csergék. Az emléktárgyakat a Tatár-hágói kirakodóvásáron értékesítik. A nagyközség festői környezetben terül el, így jelentős a turistaforgalma. Turistatelepe, sífelvonója van.

A települést 1555-ben „Kreusmezeu” néven említik. A megnevezés kőrösfá erdőben lévő réttel, legelővel kapcsolatos. A helyi monda szerint nevét az itt honos kőrösfáról kapta. Egy 1583-as adat szerint a Károlyiaknak volt itt birtoka. 1720-ban a településnek már több mint 50 portája volt. A Rákóczi-szabadságharc idején a körösmezőiek külön hucul csapatot állítottak fel Iván Pintye vezetésével. E településhez kapcsolódik a legendás Oleksza Dovbus betyár garázdálkodása 1743 és 1745 között. Ezekben az években kezdték meg a vízgyűjtők, utak építését, a fakitermelést, a fausztatást. 1800-ban felekezeti iskolát indítottak. Az 1848-49-es szabadságharc idején a ruszinok a német telepesek, illetve a munkaadók ellen fordultak, s a római katolikus templomot is felgyújtották. (Bottlik–Dupka, 1993)

Körösmezőn 1875-ben ideiglenes templomot építettek plébániával, majd az 1814-es évben a kincstár templomot épített a római katolikusok számára. Az itt élő magyarok mind római katolikusok, bár nevük német származásra utal. Anyakönyvet 1785-től vezetnek. (Palkó–Ivaskovics–Tárcezi, 1993)

A hívek száma az 1993-as felmérés szerint 1000 fő, és ezt a számot erősíti meg 2001-ben az egyház gondnoka. 1983-ban kívülről tatarozták a templomot, 1984-ben a tetőszerkezetet javították, majd 1991-ben belülről is felújították. Orgonáját 1910-ben Fehér Mihály máramarosszigeti mester készítette. Vallásukat tartják, őrzik a körösmezői magyarok. Templomukhoz, kápolnáikhoz való ragaszkodásukat többször bizonyították. A II. világháború idején a körösmezőieket evakuálták. A hívek a templomi kegytárgyakat is elvitték Nagybocksóra. A harc során a templom megrongálódott, a hazatért római katolikusok a görög katolikus templomba kezdtek el járni, mivel papjuk sem volt. Közeledett a pünkösöd. Néhány fiatal nekilátott a templom rendbe szedéséhez. Kitakarítottak, amit tudtak rendbe hoztak, otthonról vittek terítőket, befőttes üvegeket vázának. Vasárnap meghúzták a harangot. A fiatal lányok imádkoztak, rózsafüzért végeztek, délután litániát tartottak. Híre ment a dolognak és ezután a rahói pap járt át misézni. Visszaszerezték a kegytárgyaikat, és folytatták hitéletüket. A magyar templom rendbe szedése abban az időben hőstettnek számított. A háború előtt két kápolnája volt a római katolikusoknak: a Szent János Kápolna és a Jézus Szíve Kápolna. A fából készült Szent János Kápolna a háborúban megsérült, csak a Szent János-szobor

maradt éppen. A szobrot a magyarok bevitték a templomba, a tér pedig új jelentést kapott. Gipsz szarvasszobor került ide. (Punykó, 2002)

A rendszerváltás után a Szent János Kápolnát újjá építették, amelyben jelentős szerepe volt Birosz Jánosnak, aki egyházgondnokként a helyi magyar közösség egyik szervezője volt. A kápolna újjáépítése szintén nagy jelentőséggel bírt a helyi magyar közösség szempontjából.

Identitásukat nem a nyelv, a kultúra, a művelődési hagyományok, hanem szinte kizárólagosan a vallás határozza meg. A Kőrösmezőn élő magyarok főként már csak a templomban, temetésen, lakodalomban vagy keresztlőn találkoznak a magyar nyelvvel. Nyelvhasználatukban, szokásaikban, kultúrájukban integrálódtak a többségi ukrán nemzethez, csupán vallásukban őrzik másságukat. A községben a magukat magyarnak vallók között is a kommunikáció nyelve többnyire az ukrán. Az idősebbek még használják, a középkorúak értik, de nem igazán használják, a gyerekek nagy része pedig már egyáltalán nem is érti a nyelvet. Persze vannak kivételek, ahol még az unokák is szépen tudnak magyarul.

A kőrösmezői magyarok, bár lehetőségük van rá, a postahivatal vezetőjének elmondása szerint a Szovjetunió széthullása óta nem rendeltek egyetlen magyar nyelvű folyóiratot, újságot sem, pedig a szovjet érában még nagyon sok rendelést vettek fel. Ennek nem csupán az érdektelenség az oka, hanem a nagyon magas előfizetési díj is. Ide is eljut viszont a *Kárpátalja* című hetilap és az *Új Hajtás*. Az utóbbi a római katolikus egyház folyóirata. Ezeket a folyóiratokat a templomban lehet megvásárolni. Francz János gondnok adatai szerint hetente 40 *Kárpátalját* vesznek meg a kőrösmezőiek. A KMPSZ révén eljut a községbe a *Közoktatás* és az *Irka* gyermeklap is. (Nagy, 2003)

Kőrösmező nemzetiségi összetétele folyamatosan változik. A nemzeti-összetétel alakulását a következő táblázattal szemléltethetjük:

Sorszám	Év	Lakosainak száma	Ruszin	Német	Magyar
1.	1848	2788	–	–	–
2.	1891	7620	5552	1271	781
3.	1900	3454	–	-	-
4.	1910	9795	6824	1485	1461
5.	1939	10409	–	–	–
6.	1940	12679	–	–	–
7.	1944	12717	–	–	–
8.	1969	6900	–	–	–
9.	1982	7600	–	–	–
10.	1989	8000	–	–	1100
11.	1991	8100	–	–	900
12.	1992	8882	–	–	-
13.	2001	8865			1050

Körösmezőn 1882-ben állami magyar elemi iskolát nyitottak 118 tanulóval. 1920 tavaszán ez a település is az első Csehszlovák Köztársaság fenntartósága alá került. A magyar nyelvű oktatást megszüntették, ukrán és cseh iskolát nyitottak. 1939. március 17-én vonult be Körösmezőre a magyar honvédség. Ezt követően megszüntették az ukrán és cseh tannyelvű iskolákat, helyettük ismét a magyar nyelvű oktatást vezették be. Ez az állapot 1944. október 14-ig tartott. Ekkor a községet elfoglalták a szovjet csapatok. 1945-től a községnek magyar nyelvű iskolája nem volt. (Nagy, 2003)

A KMKSZ kezdeményezésére az 1991/92-es tanévben az 1. sz. ukrán iskolában 22 tanuló részére fakultációban oktatni kezdték a magyar nyelvet. Napjainkban a vasárnapi iskola keretein belül folyik a magyar nyelv oktatása. Az 1. sz. középiskolában Szenek Olga és Vizauver Magdolna, a 2. sz. középiskolában Merkla Angéla, a szvidoveci általános iskolában Krampatics Erika tanít magyar nyelvre. Régi álma volt a Körösmezőn élő magyaroknak az intézményes magyar oktatás megszervezése. Önálló magyar iskolára egyelőre nem gondolhattak, ezért az ukrán 1. számú középiskola bázisán tervezték a magyar tanítási nyelvű osztály megnyitását. A kárpátaljai társadalmi szervezetek, elsősorban a KMKSZ és a KMPSZ, valamint a római katolikus egyház messzemenően támogatta a körösmezői magyarok ezirányú törekvését.

2002-ben sikerült megszerezni az egykori ukrán óvoda épületét, ahová az elemi iskola és az óvoda beindítását is tervezték. Ebben az épületben a 60-as évektől 1995-ig ukrán nyelvű óvodát működtettek. Miután bezárták az óvodát, az épület üresen állt, ezért nagyon tönkrement. A falakról lehullott a vakolat, a tető, az ablakok és az ajtók megrongálódtak, a padló pedig teljesen szétkorhadt. 2002 márciusában kezdődtek meg a munkálatok. Az épületet nagyon hamar sikerült felújítani, és már 2002. szeptember 1-jén a körösmezői elemi iskola megnyitotta kapuit. Ezután került sor a leendő óvoda termeinek a felújítására. A szülők is részt vettek az építkezési munkálatokban, a római katolikus templom ministránsai pedig az épület takarításában nyújtottak segítséget. Így indulhatott meg 2002. szeptember 1-jén a magyar elemi iskola. Az építkezési munkálatokhoz szükséges összeget Várföldi Tamás, az Egymásért Alapítvány és más osztrák szponzorok által sikerült biztosítani. A mindennapi munkálatok szervezését és felügyeletét Francz Ignác végezte. A szülőkkel való kapcsolatot Vizauver Magdolna vette fel. Házról házra járt és próbálta meggyőzni a szülőket a magyar oktatás előnyeiről. Így toborzott össze a magyar első osztályba 13, az óvodába pedig 27 gyereket. A falu 12 kilométer hosszú és erről a területről járnak be a gyerekek iskolába, óvodába. Körösmező egyik része, Szvidovec, a falu központjától 7 kilométerre van, így meg kellett szervezni az itt lakó magyar gyerekek beutaztatását. A szállítást Francz Ignác oldja meg mikrobusszal, az utazás költségeit pedig a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség vállalta

magára az Apáczai Közalapítvány támogatásával. Szvidovecről 5 iskolást és 7 óvodást szállít a busz az oktatási intézménybe. A körösmezői magyarság összefogásának szép példája ennek az épületnek a felújítása.

A 2002/2003-as tanév történelmi fordulópontot jelent a körösmezői oktatásügyben, ugyanis szeptember 1-jén 13 gyerekekkel magyar első osztály nyílt. A tanítást Illés Éva, a Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola végzős hallgatója vállalta. A magyar óvoda beindításában is jelentős szerepet vállalt a főiskola. 2002 novemberében két végzős hallgató, David Ivett és Nagy Marianna szakmai gyakorlatra Körösmezőre utazott, hogy szakmailag segítsék a magyar óvoda megszervezését. Az elemi iskola épületében kapott helyet az óvoda, de az erre a célra szánt két terem ekkora nem készült el. Az épületben folyamatosan dolgoztak a munkások, hogy minél hamarabb elkészüljenek a munkálatokkal. A magyar óvoda megnyitására 2003. november 12-én került sor. Hivatalosan, államilag elismert intézményként 2003. február elsejétől létezik a körösmezői magyar óvoda, melynek vezetőjéül Lengyel Juditot nevezték ki. A gyerekek zöme már nem, vagy csak alig beszél magyarul.

A 2006/2007-es tanévben már a teljes alsó tagozat (1–4. osztály) működik. Az iskola–óvoda önálló épületben nyert elhelyezést. A helyi iskola szervezésében és működtetésében nagyon aktív szerepet vállal az egyházgondnok, aki egyúttal a KMKSZ-alapszervezet elnöke is. Tervei között szerepel az intézmény önállósítása, leválasztása az ukrán nyelvű iskoláról. Ennek érdekében az infrastruktúra kialakítása mellett több helyi fiatalot küldött a beregszászi főiskolára tanulni. Az intézményülési folyamatból kivette részét a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola és a KMPSZ is. Az óvodai csoport, valamint az első osztály szervezésekor a helyi iskola feltételei között szerepelt, hogy képesített oktatókat biztosítsanak a kezdeményezők. A főiskola végzősei a KMPSZ és anyaországi támogatások révén elvállalták a pedagógiai munkát. Azóta is az igényeknek megfelelően több fiatal dolgozik a településen, és már visszatértek a körösmezői diákok is a főiskola elvégzése után. A pedagógusok albérletben laknak, amelynek költségeit a KMPSZ biztosítja különböző pályázatokon elnyert anyaországi támogatásokból, illetve ellátási/étkezési hozzájárulással is segíti a fiatalokat.

A gyerekek zöme olyan családokból kerül ki, ahol valamelyik felmenőjük magyar anyanyelvű, de mivel támogatásuk révén az óvodások és iskolások meleg ebédet is kapnak, olyan hátrányos helyzetű ukrán családok is ide íratják gyermekeiket, akik számára így az oktatás támogatást is jelent. Az első magyar óvodai csoportot beindító főiskolai hallgatók szakdolgozataikban megfogalmazott tapasztalataik alapján a diákok közül alig két-három gyermek tudott magyarul kommunikálni és a szülők nagy része sem beszélt magyarul. Az intenzív nyelvi kommunikációs játékok eredményeként a tanév végére

mindnyájan elsajátították a továbblépéshez szükséges alapokat. Az intézmény a településen egy új magyar „kulturális központtá” vált, ahol az ott dolgozó pedagógusok aktivitásának eredményeként a szülőkkel együtt ünneplik egyházi és nemzeti ünnepeinket, alkalmat kínálva a közös együttlétre, amely erősíti kicsinyek és nagyok identitását.

Az intézmény jövőjét tekintve a kutatás során interjút készítettünk az érdekelt felekkel: a kezdeményezőkkel, az ukrán iskola igazgatójával, a szülőkkel, az ott dolgozó pedagógusokkal. Az ukrán tannyelvű iskola igazgatóságának véleménye szerint a teljes magyar nyelvű oktatásnak nincs értelme a településen, mivel már mindenki tud ukránul, és a gyermekek továbbtanulási fejlődése szempontjából nem tartja célszerűnek a magyar nyelvű oktatást a felső tagozatban, a magyar osztály tanulóit szeretné átvezetni és beintegrálni az ukrán tannyelvű osztályokba.

A kezdeményezők és az erős magyar identitással rendelkező szülők szeretnék az intézményt egy teljes körű magyar tannyelvű középiskolává fejleszteni, amelyben nagy szerepe van annak, hogy fejlődési perspektívaként túlélési stratégiaként kezelik az intézményt.

Az ott dolgozók a kárpátaljai tömbmagyarságból idekerült pedagógusok véleménye megoszlik, mert nem látják megoldottnak a felső tagozatban a minőségi oktatás lehetőségét az anyanyelvű családi háttér hiányában.

A kutatás során szerzett tapasztalataink alapján úgy látjuk, hogy a helyi kezdeményezők elszántsága és jól felfogott saját érdekük szempontjából az intézmény perspektivikus szerveződésnek tűnik. A helyi magyar közösség szempontjából mint újabb magyar nyelvű intézmény fontos kulturális szervezői jelentősége van. A továbbiakban talán a képzési program módosításával el lehetne érni, hogy minél szélesebb körbe kapcsolódjon be az a réteg, amely magyar gyökerekkel rendelkezik. A helyi magyar közösség asszimilációs fokát tekintve, figyelembe véve a realitásokat, átírási oktatási technikát kellene alkalmazni egy szervezetenként önálló, rejtett tantervében magyar szellemiséget sugárzó intézmény kialakításával. A gyakorlatban, élve az ukrán oktatási rendeletek és törvények adta lehetőséggel, az önálló oktatási intézményt óvoda-iskola komplexumként lenne célszerű működtetni. Az óvodai nevelést és az elemi osztályokat magyar nyelven kellene oktatni, míg a felső tagozatban az ötödik osztálytól kezdve át térni részben az ukrán nyelvű oktatásra, hogy a szülők tudják segíteni és kontrollálni gyermekeik fejlődését, és meghagyni az identitás szempontjából fontos tárgyak oktatását anyanyelven (magyar nyelv és irodalom, magyarság története, magyarság földrajza, népismeret, ének-zene, technika, népművészet, vizuális nevelés). Az adott oktatási modell mellett perspektivikus alternatív modellként vonzó lehet azon szülők számára, akiket a legutóbbi oktatáspolitikai intézkedések elbizonytalanítanak a magyar tannyelvű oktatás perspektíváival kapcsolatban. Megfelelő minimális tanulólétszám esetén elképzelhető

a teljes középfokú képzés megszervezése is, de az általános iskola után könnyen integrálódhatnak a végzősök a helyi ukrán középiskolába, vagy folytathatják tanulmányaikat a bentlakást is biztosító Técsői Líceumban, vagy a Munkács Római Katolikus Líceumban, és így a végzősök előtt nyitva áll a továbbtanulási lehetőség akár az ukrán tannyelvű felsőoktatási intézményekben, akár a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán.

Körösmezőhöz legközelebb fekvő település, ahol jelentős számban élnek magyarok – Rahó.

Rahó (Rahiv)

Rahó város, a Rahói járás központja, 35 km-re van Körösmezőtől és 209 km-re Ungvártól. Lakosainak száma 15 241 fő. Nemzetiségi összetétele szerint 84%-uk ukránnak tekinti magát, 12% románnak, 3,2% magyarnak. A magyarok száma a helyiek becslése szerint 2900 fő, az oroszok aránya nem éri el az 1%-ot.

Az okiratok 1447-ben tesznek először említést a településről. Fényes Elek még 1851-ben két településről ír: Akna- és Bocskó – Rahóról. A településhez tartozott a múlt században néhány olyan falu, amely ma közigazgatásilag önálló település, például Barnabás/ Kosztyilivka, Borkut/Kvaszi, de van olyan része is, amely beépült a városba, mint Némettelep /Cipszeráj (Tóth, 2004).

Rahó mint a járási székhely egyúttal a körzet kereskedelmi központja is, és az volt a korábbi századokban is, piaca már az 1700-as években is ismert kereskedelmi helynek számított. A kiegyezés után az 1800-as évek végén nagy fejlődés indult meg a városban, ami elsősorban a Rahó–Körösmező vasútvonal megépítésének köszönhető, valamint a fakitermelésnek és a kereskedelemnek. A kitermelt fát a Tiszán épített gátak és mesterséges duzzasztók segítségével tutajokká ácsolva egészen Szolnokig eljuttatták. A múlt században már nagy hagyománya volt a tejfeldolgozásnak, a turizmusnak. Adatközlőnk édesapja sajtimester volt, és nagy lelkesedéssel mesélt azokról a síversenyekről, melyeket gyermekkorában szerveztek, illetve a turistatelepeket jellemző élénk kulturális szórakoztató életéről. (Reparuk, 2005). Virágzó turisztikai, kereskedelmi, fakereskedelmi helyként határozzák meg a települést mások is, mint visszaemlékezéseiben Danielovics Emmi. (Danielovics, 2003)

A szovjet rendszerben a faúszató telepet felszámolták és kartonpapírgyárat építettek a városban, amely meghatározta a lakosság életét. A gyárnak csak a romjait láthatjuk napjainkban, a rendszer széthullása után megszűnt, a lakosok zöme munkanélküliként éli életét, a turizmus lassan kezd ismét a fő megélhetési lehetőséggé válni.

Az itteni római katolikusoknak az 1770-es években Felsőausztriából be-

telepített lakosokkal együtt már 1782-ben szükségessé lett a helyi plébánia megalapítása. A város főterén álló római katolikus templomot 1825-ben építették. (Palkó–Ivaskovics–Táczy, 1997) A Tisza bal parti részén a Cipszerájnak nevezett városrészben is található egy római katolikus templom, melyet a helybeliek kápolnának hívnak, bár méreteiben és funkcióját tekintve inkább templom. A város ezen részében lakhattak az iparosok, akik cipszer származásúak, de már régen magyar anyanyelvűek és identitásúak. A mise nyelve mindkét helyen magyar. A hívek száma a római katolikus egyház szerint 1500 fő. Az 1989-es népszámlálás adatai szerint a település 15 812 lakosából 1282 vallotta magát magyarnak, 2001-ben a 14 969-ből 1037-en. A Cipszerájban lakók tapasztalataink szerint identifikációjukat tekintve némileg elkülönülnek a másik városrészben élő magyaroktól. Az ott élők nehezményezték például, hogy az iskola a város másik felébe került, mikor ebben a városrészben lett volna lehetőség egy bezárt óvodaépületben kialakítani az intézményt, és a negyedben a gyerekek száma is jelentős. A nem működő óvoda épületét meg is mutatták, ami a valamikori királyi magyar határ-vadász alakulat egyik kaszárnyájából lett kialakítva. Évente több-kevesebb rendszerességgel rendeznek közösségi összejöveteleket Mulat a Cipszeraj címmel. (Nyezsmák, 2005)

A másik városrészben élő magyarok közül több a hivatalnok. Ebben a városrészben a nagy templom mellett van a plébánia is, ami az itt élő magyarok központja.

A városban két érettségis is biztosító, úgynevezett I-III. fokozatú középiskola, két általános iskola, úgynevezett I-II. fokozatú iskola működik. Az iskolák tanulólétszáma eléri a 3000-et. A város 4 óvodájába 350 gyereket tudnak gondozni, a zeneiskolába mintegy 250 gyerek vehet részt hangszeres zeneképzésben.

Magyar nyelvű/nyelvi oktatása 1945-től nincs a településen. A múlt század nyolcvanas éveinek végén a Rahói Kartonpapírgyár klubjának könyvtárában Bilics Éva kezdeményezésére rendszeresen összejöttek a magyar nagymamák, majd megalakították a Petőfi Irodalmi Kört, ez az alulról jövő szerveződés lett a helyi KMKSZ magva. A nagymamák unokáikat is vitték a klubdelutánokra, ahol foglalkoztak velük, mígnem rájöttek arra, hogy ezt intézményesíteni kellene. A foglalkozásokból lettek a vasárnapi iskolák, az „intézményesült nagymamák”, akik megteremtették az alapját a magyar nyelvű/nyelvi oktatásnak a városban/térségben.

„...a könyvtáros megengedte, hogy az olvasóterembe jöjjünk össze...Na és, összejöttünk ott 17-en vagy 18-an, összeszedtem az asszonyokat ... nem hiszitek el, hogy mikor jöttünk hazafelé, szinte ugráltak ezek az idős asszo-

nyok, hogy megérhettük azt, hogy mi összejöhetünk és magyar közösségek tudunk valamit csinálni... Elővettem a Toldit, elkezdtem olvasni: „Ég a napmelegtől a kopár szik sarja, Tikkadt szöcskenyájak legelésznek rajta”. Elmondtam az első részt nekik, s néznek rám, magyarul tudtak, magyarul beszélő asszonyok néznek rám, s azt mondja nekem az egyik fiatalasszony: „Évi néni, én ezt nem értem. Mit nem értel? Hát tikkadt...” (Bilics, 2005)

A tagság később kibővült és az idősebbek a gyerekeikkel közösen vettek részt kéthetente az összejöveteleken, ahol a gyerekeket írni, olvasni tanították. Ebből jött az ötlet a magyar nyelv oktatásának engedélyeztetésére az ukrán tannyelvű iskolákban, fakultációk keretében. A tanfelügyelőség a kérést a hatályos törvények értelmében nem utasította/utasíthatta el, és megfelelő számú aláírás fejében a kérésnek eleget tett. A fakultációs órakeret a magyar nyelv tanítására már rendelkezésre állt, de felszínre jött a szórvány-magyarország anyanyelvű oktatásának biztosítása kapcsán jelentkező másik legégetőbb probléma, a pedagógushiány, majd hamarosan a tankönyvhiány:

„...Ez 89-be volt. ...Na most mi lesz, nincs aki tanítson. ...Gondolom magamba, nem vagyok pedagógus, de hát megtanultam az iskolában írni, olvasni, megtanítom a gyerekeket én is írni, olvasni. Így kezdtem aztán tanítani őket 1994-ben és azóta tanítok. Majd nyakamba vettem a falvakat és Kőrösmezőtől Gyertyánligetig jártam a falvakat. Egy időben rábeszéltem azokat a pedagógusokat, akik tudnak magyarul, hogy segítsenek... kerítünk könyvet és akkor írtam a KMPSZ-nek, hogy gyűjtsetek könyveket, olvasókönyvet, meg ABC-t, mert tanítani akartunk. Így aztán Kőrösmezőn, Bogdánba, Terebesen, Bocskón és Gyertyánligeten is megszerveztük a fakultatív oktatást...” (Bilics, 2005)

Az 1991/92-es tanévben a Rahói 1. Számú Középiskolában 254 tanuló önálló tantárgyként, 114-en fakultációként tanulta a magyar nyelvet a KMKSZ helyi alapszervezetének kezdeményezésére. Az oktatást Maháti Éva, az Ungvári Állami Egyetem magyar szakos frissen diplomázott végzőse látta el. A gazdasági romlás miatt ezt az állam néhány év múlva nem finanszírozta, így folyamatosan leépült a hivatalos magyar oktatás. A magyar oktatás a vasárnapi iskolák keretén belül a KMPSZ szervezésében folyik éveken keresztül a város különböző iskoláiban, a plébánián. A plébánián a hitoktatás mellett identitást alakító foglalkozásokat is tartanak a magyar gyerekek számára. A kilencvenes évek második felében a magyarorszá-

gi Juhász János atyát Rahóra helyezték, aki erős egyéniségként aktív szervezője lett az intézményes magyar nyelvű oktatásnak. Az egyház kezdeményezésére és Zelinszki Éva nyugdíjas matematikatanárnő szervezésében elérték, hogy a plébánia melletti ukrán iskola keretén belül magyar osztályt indítsanak az 1998/99-es tanévtől kezdve. Az oktatás a plébánia termében zajlott. Az iskola helyhiányra hivatkozva nem tudott vagy nem akart termeket kijelölni az osztályoknak.

„... Először is az iskolaigazgatók nagyon nem szeretnek bennünket, és a tanfelügyelőségen elnézik, hogy vagyunk... Azon kívül nagyon haragszanak a tanítónők az ukrán iskolában a magyar iskolára, meg arra, hogy mi tanítunk, mert mindig kevesebb és kevesebb diákjuk van, az első osztályba kevesebben mennek, ha nekünk indul egy első osztály, s nekik annyival kevesebb van. Képzeld el, nem sok 12 meg 15...” (Bilics, 2005)

Az atya szervezésében és magyarországi pályázati lehetőségek révén kibővítette a plébániát, ahol elhelyezést nyert a négy elemi osztály. Az ötödik osztály megindításához a helyi hatalom abban az esetben járult volna hozzá, ha az egyház megteremti a feltételeket. Megoldásként kínálkozott a római katolikus egyház tulajdonát képező, eredetileg karitatív célokra megvásárolt épület, mely felújítás után alkalmasnak tűnt egy magyar tannyelvű általános iskola számára. Az épület teljes felújításának költségeit alig tudták előteremteni, mert közben János atyát visszahívták Magyarországra. Az épület tulajdonjoga az egyházné, de az iskolához tartozik, nem önállósult. Az iskola a Tisza jobb partján van, a település távolabbi részeiről gyalog a gyerekek számára nehezen megközelíthető. A városkában nem működik magyar óvodai csoport, bár többször próbálkoztak a szervezésével.

A továbblépés lehetőségét a magyar nyelvű/nyelvi oktatás területén hasonlóan látjuk, mint Körösmezőn. Az iskolát jogilag önállósítani kellene, majd teljes érettségig adó középiskolává fejleszteni. A felső tagozatban a szülők igényeinek és a helyzet figyelembevételével a nemzeti identitást fejlesztő tárgyak anyanyelvű oktatása mellett más tárgyakat ukrán nyelven oktatni. Az iskola számára célszerű lenne iskolabuszt beszerezni, hogy a város hosszan hegyek közé szorult területéről az érdeklődők számára elérhető legyen az iskola. Anyagi lehetőség esetén célszerű lenne a város Cípszeráj részében kialakítani egy óvoda-elemi iskola komplexumot a magyar iskola részeként. A városka óvodáiban magyar vagy kétnyelvű módszer szerint oktató csoportokat lehetne kialakítani. Ennek még anyagi vonzata sem lenne, pozitív hozzáállással adminisztratív módon lehetne rendezni. A magyar anyanyelvű/anyanyelvi oktatás perspektívái akkor valósulnak meg, ha a helyi közösség megtalálja azt vagy azokat a személyeket, akik kellő ambícióval bírnak és továbblépési lehetőséget látnak ebben, s vállalják a megvalósítással járó problémákat.

Tiszabogdány (Bohdán)

A Fehér-Tisza két partján terül el mintegy 15 km-re Rahótól. A faluba 1770–77 között települtek be magyar és német lakosok, akik a fakitermelésbe kapcsolódtak be. A faluban a favágás, a tutajozás volt a legfontosabb elfoglaltság. A múlt század harmincas éveiben 6 völgyzáró gát, úgynevezett „vízfogó” volt a falut övező hegyekben, és minden szerdán és szombaton volt vízleeresztés, amikor az összeácsolt tutajokat úsztatták a feldúzzasztott Fehér-Tiszán Rahóig, majd onnét Nagybocksóig. A faluban több fűrésztelep is működött, a számos forrásvíz miatt sok turista látogatott a településre. (Tóth, 2004).

A településen élők pravoszlavok, görögkatolikusok, római katolikusok, illetve jehova tanúi. A tiszabogdányi római katolikusok a rahói plébániához tartoznak és az ortodoxok tulajdonában lévő görög katolikus templomban miséznek magyarul. Az 1989-es népszámlálás szerint a három társközségből álló Bogdány közigazgatási területén az 5924 lakosból 193, a 2001-es népszámláláskor a 3277 lakosból 104 vallotta magát magyarnak. (Korábban Luhi/Bértelek is a településhez tartozott, most közigazgatásilag önálló). A településen ukrán középiskola működik. 1945-óta nincs magyar nyelvű intézményes oktatás a faluban. Az 1991/92-es tanévben 45 gyerek tanulta a magyart fakultációs foglalkozásként a helyi ukrán iskolában, ami azóta megszűnt. Anyanyelvi oktatásuk igény szerint elemi szinten helyben tantárgyként vagy fakultációként, óvodában kétnyelvű csoport szervezésével, ha a többségi szülők is igényelnék, bentlakás megléte esetén Rahón lenne megvalósítható.

Terebesfejrpatak /Trebusefejrpatak (Gyilove)

20 km-re fekszik Rahótól a Tisza jobb és bal partján az Ungvár–Rahó országút mentén. A falu még 1944 előtt két község – Trebusa és Fejrpatak – egyesüléséből jött létre. A falut egy 1615. évi oklevélben említik először. 1861-től vasgyára van a településnek, majd később üvegyárat is telepítenek ide. Az iparosítás egyértelműen a betelepített németek, valamint a vasútépítés után itt maradt olaszokkal is magyarázható. (Tóth, 2004). Tény, hogy az ipar vonzotta a magyar és német telepeseket. Határtelepülés, itt tér vissza Ukrajnába a földrajzi viszonyokat figyelembe vevő vasúti pálya a Tisza bal partjáról, Romániából.

A település lakói pravoszlavok, görögkatolikusok és kis létszámban római katolikusok. 1989-től kérik római katolikus templomuk visszaszerzését. 1990-ben római katolikus imaházat építettek a hívek. Az 1989-es népszámlálás szerint a település 2952 lakosából csak 20-an vallották magukat magyarnak, 2001-ben

2673 lakosból 84-en. Magyar oktatás 1945 óta nincs a településen. A KMPSZ szervezésében 25 gyerek egy csoportban foglalkozik havi 16 órában magyar nyelven. Magyar intézményes oktatás esetleg fakultációként, elemi iskolai szinten képzelhető el, óvodában kétnyelvű csoport szervezésével, ha a többségi szülők is igényelnék. A továbbtanulásukat Rahón lehetne folytatni vagy beutazással, vagy bentlakás biztosításával.

Nagybocskó (Velikij Bicskiv)

Az Ungvár – Rahó főút mentén fekszik a Tisza jobb partján. A település bal parti része Romániához tartozik. A község 35 km-re fekszik Rahótól és 15 km-re Aknaszlatinától, így ez utóbbi nagyközség vonzáskörzete, bár közigazgatásilag más-más járáshoz tartozik a két település. 1373-ban említik először a települést. Római katolikus egyházát 1796-ban alapították. A római katolikus templom romániai területre került, mivel a Tisza bal partján állt. A településen született a boldoggá avatott Romzsa Tódor görög katolikus püspök. (Palkó–Ivaskovics–Tárczy, 1997) A kilencvenes évek végén a hívek új templomot építettek. 1868-ban vegyiparárt alapították, ami idevonzotta a különböző nemzetiségű lakosokat. Az 1989-es népszámláláskor a 8968 lakosból 424-en vallották magukat magyarnak, míg 2001-ben a 9430 lakosból 341-en.

Magyar nyelvű oktatás a településen nincs. Az 1991/92-es tanévben a KMKSZ kezdeményezésére 15 tanuló fakultációként tanulta a magyart, ami azóta megszűnt. A KMPSZ szervezésében vasárnapi iskola működik. A katolikus egyház fenntartásában magyar óvoda működik a településen, közel a templomhoz. Az óvodát Mészáros Domonkos atya szervezte, aki a környéken szolgált éveken keresztül. Anyanyelvi oktatásuk iskolai szinten helyben tantárgyként vagy fakultációként megoldható, továbbtanulásuk az aknaszlatinai iskolában folytatható beutazással.

Gyertyánliget (Kobilecka Poljana)

36 km-re található Rahótól, 15 km-re Aknaszlatinától és 12 km-re az Ungvár-Rahó főútvonalától a hegyekben a Soporka (Szapurka) folyó két partján.

Kobala Polyána néven 1762-től említik először. 1786-tól van katolikus

egyháza; Anyakönyvét 1786-tól vezetik. A római katolikus hívek számát az egyház 700-ra becsüli. A mise nyelve a magyar. Az 1989-es népszámlálás szerint a 3025 lakosból 421-en, míg 2001-ben a 3391-ből 491-en vallották magukat magyarnak.

Gyógyvizeiről régóta ismert, a múltban híres fürdőhelynek számított, most is üzemel szanatórium a falu határában. A településen vasgyárat létesítettek 1826-ban. Gyártottak itt ásót, kapát, vaskályhát, csákányt, tűzhelyet és vasalót, gépöntvényeket, önálló üzemrészként működött a fémcsiszoló és galvanizáló telep. A gépeket a Sopurkára telepített vízierőmű segítségével működtették, több száz embert alkalmaztak. A korszerűsítésben elévülhetetlen érdeme volt Bratmann Emánuelnek. Az acélkohó termékeivel az 1906-os budapesti nemzetközi kiállításon tiszteletdíjas diplomában részesült. (Tóth, 2004).

A Szovjetunió bukásával a gyár is csődöt mondott. 2002 őszétől újraindították a kovácsműhelyt, ami most közel 30 embernek ad munkát. „Az itt dolgozó munkások közül általában a szakemberek vagy a munkavezetők a magyar identitásúak, mert az itt élő ukránok úgy tartják, hogy a magyaroknak van ebben a munkában igazán tekintélye, tudtam meg a helybeliekkel folytatott beszélgetéseim során” – írja Szabó Zita szakdolgozatában, aki több mint egy évet töltött a faluban. (Szabó, 2002)

A magyar nyelv kiszorult a közéletből, a templom és a lakások falai közé zárva él, így nagyon nehéz itt magyarnak lenni – tudjuk meg adatközlőnkől, Eiben Évától, akinek családjában nagyon tisztán és szépen beszélnek magyarul. A családanya édesanyjától tanult elvként tudatosan törekedett erre, elmondása szerint a portán belül csak magyarul beszélhettek, ezt mindig megkövetelte, még a gyerekek barátaira is vonatkozott, olyanok jöhettek hozzájuk játszani, akik tudtak magyarul. „Bezártad a kiskaput, kizártad a szovjet világot” elv érvényesült e családnál, így nem csoda, hogy évtizedeken keresztül az egyház és a magyar szokások őrzői lettek a településen. Évente ők tanítják be a helyi sajátos betlehemet, őrzik, karbantartják a kosztümöket, szervezik a közösséget. (Eiben, 2005). Annyi ukrán szót hallanak az itt élő magyarok, hogy ők is, még a magyar beszédbe is gyakran ukrán szavakat használnak. A lakosság nem gyakorolhatta a saját kultúráját, hagyományait a szovjetrendszer diszkriminatív intézkedései miatt, így felgyorsult az asszimiláció. A kultúra mint megtartó erő segítette a közösség túlélését. A helybeliek elmondása alapján az itt élő magyarok a falu társadalmában a középréteget jelentették. A magyarok nagy figyelmet fordítottak gyermekeik taníttatására, nevelésére. A közösségen belül természetes volt valamely hangszer ismerete, így közülük kerültek ki a helyi hagyományörző csoportok zenészei, de a jövedelmet jelentő szórakoztató iparban is erőteljesen jelen voltak. (Zadránszky Adolfné Eib Margit, Eiben, 2005)

A független Ukrajna első évtizedében sem sikerült visszaállítani a magyar nyelv-

vű oktatást a községben. A településen az 1991/92-es tanévben a szülők kérésére 15 tanuló magyar fakultációban vett részt, ami aztán a többi rahói járási település esetéhez hasonlóan megszűnt. A 2000/2001-es tanévben a szülők magyar osztály indítását kezdeményezték, de az engedélyt nem kapták meg. Nagy ellenállásba ütköztek a helyi tantestület vezetése részéről, akik azóta is, egyrészt presztízskérdésként, de megélhetési kérdésként is kezelik a magyar osztályok indítását. Az igazgatóságnak nem hiányzik a plusz feladat, nem érdekeltek az általuk kontrollálhatatlannak tűnő oktatás fenntartásában, amit érzelmi okokból is elutasítanak, és haszontalan, nem perspektívikus képzésnek tartanak, ezt kommunikálják a település közönsége felé. Kenyérkérdésként is felmerül a magyar osztály indításának kérdése, mert ha nem indul magyar osztály, két ukrán osztályt indíthatnak, magyar osztály indítása esetén egy ukrán kolléga állása szűnik meg és magyar tanárt kell alkalmazni. Ebben az esetben az ukrán osztályban megnő a tanulólétszám. Ilyen indokok merülnek fel minden alkalommal, amikor a magyar osztály szervezésére kerül a sor. Minden évfolyamért megküzdöttek a helybeli szervezők. A törvények szerint a magyar osztály indítását a szülőknek kell kérvényezni. A meglévő kérvényeket az igazgatónak kell benyújtani, aki kezdeményezi a járási hivatalnál az osztály beindítását, de az igazgatóság általában előbb felkeresi a kérvényt benyújtó szülőket, megpróbálja őket lebeszélni a magyar oktatásról. Csak abban az esetben kezdeményezi a járásnál a magyar osztályt, ha a lebeszélés után is marad a törvény által előírt létszám, vagy ha a kérvényezők szándékait a magyar érdekvédelmi szervezetek kiállításukkal megerősítik. Kitartásuknak köszönhetően a 2001/2002-es tanévben beindult a magyar elemi oktatás. A KMPSZ szervezésében a Rákóci-főiskola végzősei vállalták az oktatást, akik azóta is ha sikerül a magyar osztályt indítani betöltik ezt a munkakört. Az intézményes oktatás mellett a KMPSZ szervezésében vasárnapi iskola is működik a településen. A 2001-es évben megnyitották a magyar nyelvű óvodát. Az óvoda épülete 1944-ig Kincstári Magyar Római Katolikus Iskola volt. Felépítésétől az egyház tulajdonához tartozott. Ebben az épületben született Boksai József híres kárpátaljai festőművész. Az 1920-as években a szlovák mellett magyar osztály is működött. 1944-ben, ahogy itt mondják, bejöttek az oroszok, az intézményt államosították, óvodává alakították. A magyar oktatás ekkor szűnt meg. 2001 márciusában, hosszú huzavona után visszakapta a római katolikus egyház, Mészáros József Domonkos atya és a Caritas követelésére. Az óvoda neve Paduai Szent Antal Római Katolikus Óvoda, amelyet a helyi Caritas tart fenn. Szociális létesítményként hozták létre, mert a falu szegényeinek is főznek a konyhán heti rendszerességgel. Az átalakításban a szakemberek mellett a szülők és az egyháztagek is részt vettek. Az itt élő lakosság anyagi szempontból hátrányos helyzetben van, a családokat a katolikus Caritas támogatja.

Az óvodai nevelés alapproblémáit és a kisebbség helyzetét jól érzékelteti szak-

dolgozatában Szabó Zita: „A magyar gyerek már az óvodában nem beszél magyarul a hasonló anyanyelvű társával, mert neki, úgy mint szüleinek, könnyebb ukránul kifejezni magát. Ezt a településen nem igazán érzékelik, mert az itt élő embereknek teljesen természetessé válik, hogy nem anyanyelvén beszélget. Gyakran szólnak ugyan a gyerekekre, hogy magyarul beszéljenek magyar társaikkal, de ezt nem következetesen teszik. Erről a problémáról természetesen nem ők tehetnek, hanem ez a fent vázolt körülmények hatására a szülőkből kialakult identitásmódosulás eredménye. Például megfigyeltem, hogy számos esetben a magyar anyanyelvű édesanya nem beszél anyanyelvén a gyerekével pusztán kényelemből, mert az utcán úgymint mindenki ukránul beszél, és nem akar környezetétől eltérni. A vegyes házasságoknál, ha az ukrán fél a dominánsabb a kapcsolatban, akkor többször beszélnek ukránul, de ez még nem jelenti, hogy a gyermekével ne beszéljen magyar nyelven, vagy teljesen kizárja. Tapasztalataim szerint a nyelvcsere ezen fázisa már olyan családokra is jellemző, ahol magyar anyanyelvű mindkét szülő. A gyerekek ezen családoknál is hamarabb szólnak meg ukránul, mint anyanyelvükön. A településen beszélt ukrán nyelv nem az irodalmi ukrán, hanem egy helyi nyelvjárás, amelyben bőségesen található magyar, német, román nyelvből átvett jövevényszavak. A nyelvcsere felgyorsulásához a média is hozzájárul. A televízióban csak ukrán és orosz adókat lehet fogni. 2003 januárjától megkezdték a kábeltévé bevezetését, ami lehetőséget ad magyar műsorok megtekintésére, de ez a lehetőség nem mindenki számára elérhető, mivel igen magas árat kell fizetni a bekötésért, amit az itt élők nagy része nem tud előteremteni, ezen kívül még fenn marad a havidíj költsége is kétséges. A rádióadásai közül csak a Kossuth adó fogható, de az egyik családnál a Danubius rádiót is hallgatnak erősítővel, ami szintén anyagi kiadást és pótlólagos költséget jelent. A fiatalabbak inkább hangkazettákat hallgatnak, ami ukrán, mivel nincs lehetőség a környéken magyar hangkazetta vásárlására. Tulajdonképpen az asszimiláció ilyen gyors ütemét ez a probléma is segítette.” (Szabó, 2003)

A magyar nyelvű/nyelvi oktatás helyzetének stabilizálása, az évenkénti kis harcok megszüntetése érdekében célszerűnek tűnik, élve az ukrán törvények adta lehetőséggel, létrehozni egy önálló óvoda-elemi iskola komplexumot. Az óvoda intézményileg és infrastruktúráját tekintve adott, a római katolikus plébánia használaton kívül lévő épülete alkalmas lenne négyosztályos elemi iskola számára. A továbbtanulást a helyi ukrán középiskolában a körösmezői esetben felvázoltak alapján vagy iskolabusszal a közeli aknaszlatinai középiskolában, vagy a Técsői Magyar Líceumban (itt van bentlakás is) lehetne biztosítani. A vasárnapi iskola intézményét továbbra is fenn kell tartani.

Aknaszlatina (Szolotvino)

Ukrán–magyar–román bányásztelepülés. A település a Tisza jobb partján az ukrán–román határon, Máramarossziggel átellenben terül el, 25 km-re Técsőtől, a járási központtól. A település bizonyos pontjairól átlátni Máramarosszigetre, amely valaha a térség szellemi központja volt, de szerves kapcsolata a szovjet rendszerben ezzel a településsel megszűnt. Az elmúlt években újra építették a Tiszán a fahidat, amely egyúttal határátkelőként is szolgálhatna, de egyelőre a vízumkényszer miatt csak kevesen élhetnek a lehetőséggel. A bányásztelepülés a környéken élő kárpátaljai románok számára vonzó, egyre többen települnek be a környező falvakból, ezt a települést tartják szellemi központjuknak, itt hozták létre a román tannyelvű líceumot.

Történelme a római birodalom idejébe nyúlik vissza. Már a XIII. században soákna működött a területén. IV. Béla király lánya, Boleszláv lengyel király hitvese látogatta meg a máramarosi sóbányákat, amit apjától kapott ajándékba. A Kuni-gunda-akna valószínűleg e látogatás emlékét őrzi. 1514-ben a bányászok fellázdáltak a munkakörülmények miatt, sokan csatlakoztak a Dózsa-parasztfelkeléshez. A bányászok nagy része 1703-ban Pintye betyár népfelkelő mozgalma mellé álltak, aki csatlakozott a kurucokhoz. Itt született Brezenóczy Pál (1912–1972) egri érsek. A szabadságharc leverése után megtorolták ezt a szlatinaiakon és a bányát közvetlenül a császári udvar fennhatósága alá rendelték. (Tóth, 2004)

Római katolikus egyházát 1833-ban alapították, korábban a máramarosszigeti plébánia filiálja volt, 1828-tól helyi káplánság. Anyakönyvét az 1833-as évtől vezetik. A templomát 1856-ban építették. Magyarul miséznek és híveinek száma 3500. (Palkó–Ivaskovics–Tárczy, 1997.) A történelem folyamán nem volt református egyháza a településnek. 1995-ben francia segítséggel imaházat építettek az itt élő hívők. A gyülekezet száma a szolgálatot teljesítő lelkész szerint 70 főre tehető, a vasárnapi istentiszteleten 15-20 fő van jelen. (Palkó–Ivaskovics–Tárczy, 1997). Az 1989-es népszámlálási adatok szerint a település 9651 lakosából 2723 vallotta magát magyarnak, 2001-ben a 9276 lakosból 2193.

1945-től három önálló ukrán, magyar és román tannyelvű iskolát nyitottak. 1965-ben összevonták a magyart és az ukránt, majd orosz osztályokat is nyitottak. 1989-ben a KMKSZ kezdeményezésére a magyar iskola visszanyerte önállóságát. Aknaszlatinán a magyar iskola számára kijelöltek egy korábban életveszélyessé nyilvánított, bezárt óvodaépületet, és ahhoz kötötték az önálló magyar iskola újraindítását, ha az épületet a tanév kezdetéig felújítják. A nagyon rossz állapotú óvodaépület felújításánál az alföldi magyar falvakból is érkeztek segíteni a KMKSZ szervezésében. Azóta sem részesültek olyan odafigyelésben és támogatásban, panaszolja az igazgató és az ott dolgozó pedagógusok. Az 1991/1992-es tanévben 282 tanulóval és 24 oktatóval kezdték meg a munkát az elhanyagolt, rossz, átalakított óvoda épületében. A 2001-es évben a szü-

lők kérésére a román középiskolában három csoportban magyar fakultációt vezetnek az iskola tanárai a KMPSZ szervezésében. A római katolikus egyház magyar óvodát működtet Mészáros József Domonkos atya és a Caritas kezdeményezésére. (Benedek, 2002)

Az aknaszlatinai középiskola helyzetének stabilizálásában vezető szerepe van a jelenleg is az igazgatói posztot betöltő Benedek Imrének, aki egyébként a felső-Tisza-vidéki magyar oktatás koordinálásában is részt vesz. A magyar anyanyelvű oktatás szempontjából fontos lenne, ha az intézmény nagyobb odafigyelésben részesülne, különösen az anyaországi támogatók, kisebbségi hivatalok részéről, mert a körzetben található magyar tannyelvű középiskolákhoz képest aránytalanul kevesebb támogatást nyújtanak nekik. Célszerűnek tűnik egy iskolabusz beszerzése, mert a település nagy kiterjedésű és a közeli falvakból is beiskolázhatnák azon tanulókat, akiknek helyben nem megoldható anyanyelvű oktatása.

Taracköz (Tereszva)

Aknaszlatina és Técső között helyezkedik el az Ungvár–Rahó főútvonal mentén mintegy 10 km-re Técsőtől. A magyarság és németség nagyszámú betelepülése a feldolgozás és egyéb iparág beindításával a XIX. század elejére tehető. A település római katolikus hívei a técsői plébánia filiáljaként működnek. A legutóbbi népszámlálás szerint a település 7204 lakosa közül 94 vallotta magát magyarnak, 2001-ben a 7469 lakosból 63-an. Anyanyelvi oktatás nem folyik a településen. Igény és támogatás esetén vasárnapi iskolát, fakultációt lehetne szervezni, az óvodában, ha a többségiek is igényelnék, kétnyelvű csoportot lehetne működtetni. Továbbtanulásuk biztosítható Aknaszlatinán beutazással, iskolabusszal, Técsőn a középiskolában és a líceumban, melynek van kollégiuma.

Kerekhegy (Okrugla)

Kis falu a hegyek közé szorulva a Técsői járásban. Impozáns római katolikus temploma van, mely filiálja a Técsői plébániának és mindössze 120 hívet számlál. A mise nyelve a magyar. Az egyházat a 19. században alapították. Anyanyelvű iskolai oktatása nincs. A faluban katolikus óvoda működik, melyben magyarul is foglalkoznak a gyerekekkel. Vasárnapi iskola és fakultáció szervezésének van realitása. Továbbtanulásuk biztosítható a técsői középiskolában és líceumban, melynek van kollégiuma.

Az 1989-es népszámlálás adatai szerint a település 625 lakosából 1 vallotta magát magyarnak, 2001-ben 573-ból 20-an.

Técső (Tyacsiv)

Ungvártól 136 km-re a Tisza jobb partján az ukrán–román határ mentén terül el. A város legszebb hegye, Hollósy Simon kedves hegye, a Nereszen már Romániához tartozik. A város az Ungvár–Rahó főútvonalon fekszik. Vasútállomása van a Csap–Nagybocskó vonalon. Károly Róbert 1329-ben Técső hospeseinek jogokat és szabadságjogokat adományozott, így lett a város egyike az öt máramarosi koronavárosnak. A reformáció egyik végpontja Kárpátalján. A református gyülekezet megalakulása 1560-ra tehető. Szinte 3 év alatt az egész város lakossága a reformáció híve lett, és így az 1450-ben épült templomot kezelésükbe vették. Jelenleg a gyülekezet több mint 2000 lelket számlál, a vasárnapi istentiszteleten 500-an vannak jelen. A református egyház bibliaórákat tart a felnőtteknek, hittanórákat a fiatalságnak, egyházi kórust az érdeklődőknek. (Ivaskovics–Palkó–Kohán, 2000). Római katolikus egyházának újr alapítása 1780-ban volt. Anyakönyvét ekortól vezetik. Híveinek száma 600. A mise nyelve magyar. Fióliájai: Kerekhegy, Taracköz. (Palkó–Ivaskovics–Tárczy, 1997)

1946-tól magyar nyelvű általános, 1957-től önálló magyar nyelvű középiskola működik a városban. 1991-ben magyar óvodai csoport is indult, amely később megszűnt, majd több mint tíz év kihagyással 2006-ban újrászervezték. A KMPSZ koncepciója szerint ez a település adottságai alapján (megközelíthető közúton, vasúton, a legnagyobb városa a körzetnek) a vidék magyar szellemi központja lehetne, vagyis átvállalhatná a Romániához csatolt Máramarossziget egykori szerepét. Ebből kiindulva támogatta a KMPSZ, hogy Técsőn líceumot (9 alapiskola +3 gimnázium) hozzanak létre, de a projektbe nem vonták be. Az építkezés 1992-ben kezdődött az Illyés Közalapítvány támogatásával, a központi alapból kiutalt akkori mértékekkel elképzelhetetlen nagy összegnek számított támogatásból. A beruházásról nem volt konszenzus a kárpátaljai magyarok körében, mert a KMKSZ-t, akkor egyetlen magyar érdekvédelmi szervezetet sem vonták be a projektbe, és nem kérték ki a véleményüket sem. Évekig a beruházás egyszerű iskolabővítésnek tűnt, mintha a szervezők az általános iskolán csak a táblát szerették volna kicserélni a célokban megfogalmazott új tehetséggondozó regionális oktatási intézmény alapítása helyett. (Közben anyaországi támogatás nélkül a református egyház három líceumot hozott létre és jegyeztetett be.) Az építkezés és a szervezés elhúzódása miatt 1997. június 5-én egyeztető helyszíni látogatásra került sor, majd az érdekeltek és szakértők bevonásával egyeztető tárgyalásra Ungváron a Kárpátaljai Területi Adminisztráció

Oktatási Főosztályán. A tárgyaláson az emlékeztető szerint jelen volt: Herczog György a Kárpátaljai Területi Adminisztráció Oktatási Főosztályának képviselőjében, Szabó Tibor a Határon Túli Magyarok Hivatalából, Berki Anna az Oktatási Minisztériumtól, Laborci Géza és Tóth István kurátorok az Illyés Közalapítványtól, Makar Nesztor Técső városának, Ambrus Pál a Técsői Középiskola képviselőjében, Orosz Ildikó pedig a KMPSZ képviselőjében. A tanácskozás eredményeként megállapították, hogy az 1998-as iskolaindításhoz adottak a feltételek, az engedélyek kiadásához szükséges feltételeket az alábbiakban foglalták össze:

1. A Técsői Hollósy Simon Középiskola igazgatója benyújtja a Técsői Járási Adminisztrációhoz a gimnázium alapításával kapcsolatos kérelmet, mellékelve az oktatással kapcsolatos ukrán törvényeknek megfelelő dokumentációt (koncepció, alapító okirat, szervezeti és működési szabályzat, tanári kar összetétele stb.). A Kárpátaljai Területi Oktatási Főosztály biztosítja, hogy a gimnázium része legyen az ukrán oktatási rendszernek, vállalja annak fenntartását és működtetését.

2. Técső város polgármestere vállalja az új épület átadásáig a gimnázium ideiglenes elhelyezését.

3. A fenti feltételek megvalósulása esetén az Illyés Közalapítvány jelenlévő tagjai vállalják, hogy a már megkezdett beruházás folytatását, támogatólag terjesztik a kuratórium elé. (Emlékeztető, 1997)

A több mint 50 millió forintos beruházást 1999-ben fejezték be, és a líceumot a 2000/2001-es tanévben indították önálló intézményként. A beruházást sokáig az anyaországi támogatáspolitikai prioritásként kezelte, a beregszászi főiskola elé helyezve fontosságát. Az épület a helyi református egyház tulajdona, és az egyház úgy nyilatkozik, hogy annak fenntartója, főleg az anyaország irányában, a megyei oktatási osztály statisztikai adatai szerint viszont teljesen állami fenntartású és alapítású intézmény. Egyelőre nem tölti be a vállalt szerepet. A líceumban alig tanul máramarosi gyerek a técsőieken kívül. Sokan a terület alföldi részéről iratkoztak be, főleg, aki nem nyert felvételt valamely síkvidéki református líceumba. Nem tudjuk, hogy nyitottabb oktatáspolitikát vagy nagyobb szervezést kellene kifejteni, netalán más tartalmi programkínálatot kellene ajánlani, hogy megnyerjék a viski és huszti reformátusok, valamint a szalatinai, rahói, körösmezői, gyertyánligeti, nagybocskói stb. katolikusok bizalmát, hogy gyermekeiket ebbe az intézménybe írassák, és ezáltal a koncepciónak megfelelően valóban a környék szellemi központjává váljon az intézmény.

Bustyaháza (Bustino)

A falu 8 km-re fekszik Técsőtől az Ungvár–Rahó főútvonal mentén. Vasútállomása helyben a Csap–Bustyaháza vonalon. 1373-ban I. Lajos király kiadott iktatási parancsában konyhabirtok tartozékaként említi, amely Balk tulajdona. 1389-ben már Drágh székely gróf birtokaként szerepel egy oklevélben. Római katolikus egyházának újr alapítása 1895. Temploma 1895-ben épült az erdőkincstár költségén. 1958-ban a templomot bezárták, a tornyát leszedették. Az oltárt a hívek a técsői templomba menekítették. Az alaposan megrongált templomot 1989-ben összefogással felújították. A hívek száma 350. A mise nyelve magyar. (Tóth, 2004). A legutóbbi népszámláláskor 1989-ben a 8147 lakosból 396 vallotta magát magyarnak, 2001-ben a 8554-ből 341-en. A településen a katolikus egyház fenntartásában óvoda működik, de sajnos a magyar oktatásra nem fektetnek kellő hangsúlyt. Vasárnapi iskolaként, fakultációként oktathatnánk magyart, esetleg elemi iskola létesülhetne. Továbbtanulásuk megoldható beutazással a mintegy 8 km-re lévő Técsőre, vagy a még közelebbi, mindössze 5 km-re lévő, de a főúttól félreeső Viskre. A megoldás kulcsa egy kezdeményező, hiteles személy, aki a szervezést és a kitartó munkát vállalná.

Visk (Viskovo)

25 km-re fekszik Huszttól és közigazgatásilag is a Huszti járáshoz tartozik. Egyike a vidék koronavárosainak. Károly Róbert 1329-ben szabadalmakkal ruházza fel. A település magyarsága székely származásúnak tartja magát. Plébánosát említi az 1334-es pápai tized. A településhez több társközséget csatoltak a szovjet rendszerben. 1556-ban a hitújítók kezén volt az ősi templom. A református gyülekezet 2000-ben, az ezredfordulón 3200 lelket számlált. (Ivaskovics–Palkó–Kohán, 2000).

A mintegy 8000 lakosból 4000 magyarnak vallja magát, a 2001-es népszámlálás adatai szerint a 8141 lakosból 3699 tartotta magát magyarnak.

A református hit kötelezte a követőit az iskolaalapításra, így hamarosan a viski elöljáróság, amely ebben az időben a presbitérium szerepét tölti be, még 1556-ban megalapítja az iskolát – olvashatjuk a település tudós tanárának, Czébely Lajosnak az iskola történetét feldolgozó könyvében. (Czébely, 1998)

A római katolikus egyházának újraszervezése 1780-ra tehető, anyakönyvezés 1755-től történik. Az új templomot csak 1897-ben építik, addig

istentiszteletet a plébánosi lakás egyik imateremmé alakított szobájában tartanak. A hívek száma 1000. A mise nyelve magyar. (Palkó–Ivaskovics–Tárcziy, 1997)

Az oktatás az alapítástól kezdve folyamatosnak tekinthető, bár számos esetben a közösség kiállása segítette a fennmaradását, így az intézmény ezért erős református hagyományokkal rendelkezik, ami még napjainkban is meghatározza az intézmény rejtett tantervét. Erre hivatkoztak azok a katolikusok, akik gyermeküket a magyar középiskola helyett az ukránba íratják, mert úgymond „kinézik onnét a gyereket”. Ebben a kérdésben nem látjuk egyértelműen, hogy milyen mértékben lehet kiváltó ok, és mennyire jelent mentegetőzést, illetve statisztikailag nem is indokolt, mert a reformátusok közül is akad, aki gyermekét nem magyar iskolába járattja, de tapasztalataink szerint a helybeli magyarok között vallási alapon még napjainkban is tapasztalható némi elkülönülés.

Az iskolához a szovjet rendszerben is ragaszkodtak a helybeliek, és 1945 után előbb általános iskolaként folytatódott az oktatás az immár állami intézményben. A településen a szovjet rendszerben az ötvenes években érettségit is biztosító középiskolát csak ukrán nyelven működtetett az állam, ahol folytathatták tanulmányaikat a magyar általános iskola végzősei is. Számos szülő a karrier érdekében átíratja az ukrán intézménybe gyermekét. A magyar tannyelű középiskola megnyitására a magyar iskola tantestülete a szülők széleskörű támogatásával eléri, hogy az 1964/65-ös tanévben engedélyezik a középiskolai 9. osztály beiskolázását. A tantestület és a szülők kalákában bővítik az iskolát, hogy megfeleljen a feltételeknek. Amatőr színjátszó csoportot is létrehoznak, amely Kárpátalja magyar lakta településein szerepelt és a bevételt az iskola építésére fordította. A fellépésekről és a bevételekről pontos feljegyzések maradtak fenn, amiről részletesebben Czébely Lajos könyvében olvashatunk. Önerőből, összefogással sikerült emeletet húzni a régi kőépületre, majd étkezdével is bővítik az intézményt. A munkából kivesszük a részüket a szülők és a diákok is. A nyári munkálatok idején átlagosan napi 30 önkéntes munkás dolgozott az építkezésen. A bővítések ellenére az oktatás hat épületben, három különböző utcában folyt két műszakban, így a közösség tovább folytatta harcát az iskola fejlesztéséért. Húszéves kálvária után sikerült elérniük, hogy új épületszárnyal, tornateremmel, műhelyekkel bővült az iskola. (Czébely, 1998).

Az iskola épülete károkat szenvedett az 1998-as árvízkor, de a nemzetközi és főleg magyar–magyar összefogás eredményeként, a jó gazdaszemléletnek és az adományok célirányos felhasználásának köszönhetően szépen felújították, korszerűsítették.

A településnek saját zeneiskolája van, amely népszerű a lakosság körében. A viskiek muzikálisak, és majdnem mindenki igyekszik megtanulni valamilyen hangszeren játszani.

A településnek nincs magyar óvodája. A KMKSZ helyi alapszervezete az Illyés Közalapítvány támogatásával óvodát épített, ami nincs befejezve, és a

fenntartásának költségei nem biztosítottak.

A helyi magyar nyelvű oktatás szempontjából fontos lenne a magyar óvoda beindításának.

Huszt (Huszt)

Szintén egykori koronaváros. Szilcén keresztül 109 km-re, Beregszászon át 132 km-re van a terület központjától, Ungvártól. 1090-ben Szent László király kezdte meg a vár építését a máramarosi sóbányák védelmére. 1766-ban villám üt a várba és a felrobbanó lőpor miatt a lángok martalékvá válik. Azután nem törődnek vele. (Tóth, 2004).

Az 1989-es népszámlálás adatai szerint a 31 287 lakosból 1759 vallotta magát magyarnak, 2001-ben a 29 080 lakosból 1706-an.

A reformáció 1524-ben indult meg a szülővárosába hazatérő Huszti Lovász Tamás által, amikor a pap egész nyájával átállt. A templom, a volt katolikus templom a XIV. században épült. 1479-ben Péter nevű a település plébánosa, aki Mátyás király által adományozott földbirtokot és jobbágyléteket vett át Hrencsén és Lipcsén. A gyülekezet napjainkban 250 lelket számlál. (Ivaskopvics–Palkó–Kohán, 2000).

Római katolikus egyházát 1765-ben állították vissza. Anyakönyvezése 1720-tól van. A most is használt templomot 1799-ben kezdték építeni. Híveinek száma 1500. A mise nyelve magyar. (Palkó–Ivaskovics–Tárczy, 1997)

Anyanyelvű iskolája a szovjet rendszerben nem volt. A negyvenes években néhány éven a városban működő tanítóképzőnek volt magyar tagozata, de áthelyezték Munkácsra. Az áthelyezés okai között szerepelt, hogy helyben nincsen magyar gyakorlóiskola.

1992-ben újraindították a magyar általános iskolát a helyi szülők kezdeményezésére. A helyi református és katolikus magyarság közös ügye lett az iskola újraindítása. Akkor szolgált a városban Majnek Antal atya ferences szerzetes, jelenleg Kárpátalja római katolikus püspöke, akinek egyházszervező karizmatikus egyénisége más ügyekre is átterjedt, valamint a szervezők között sokat tett az iskoláért Uduth Sándor akkori KMKSZ alapszervezeti elnök, aki a református egyháznál is töltött be tisztséget. A város vezetése egy nagyon romos épületet jelölt ki, melyet helyrehoztak. Az épület teteje 1998-ban a nagy havazáskor beszakadt és csak 2000-ben, magyarországi segítséggel, nagyrészt a KMKSZ kezdeményezésére, az MVSZ Kárpátalja Megsegítése programjából sikerült azt felújítani. Az iskola azóta is átélt néhány krízist. A polgármester, aki magyarellenes, az egyik ukrán szélsőjobb oldali párt egyik helyi alapítója, több esetben be akarta zárni az iskolát, például,

mikor beszakadt a teteje. A mai napig nem engedélyezi, hogy középiskolává minősítsék. Az iskola helyzetét gyengítették belső konfliktusok is. Először az első igazgatóval szemben merültek fel kétségek, aminek egy kis vallási színezetet is adtak, hogy a gyerekek többsége katolikus, míg az igazgató református, de az alapprobléma, ami a szülői értekezleten kiderült, a támogatások felhasználása miatt volt. Sokat tett az iskola helyzetének stabilizálásáért Puka Éva, akinek lényegében az intézmény önálló státusának megőrzése köszönhető. A magyarság felgyorsult asszimilációja veszélyezteti leginkább az iskola meglétét, mert a tanulólétszám rohamosan csökken. A családokban már az ukrán a kommunikáció nyelve, így a gyerekek számára beiskolázáskor a legközelebbi ukrán iskolát választják. A jelenlegi iskolavezetés a problémát abban látja, hogy az intézmény nem kapta meg a középiskolai státust. A városban magyar óvodai csoport is működik.

A magyar nyelvű oktatás fejlesztése szempontjából célszerűnek tűnik a helyi körülmények, a realitások, de leginkább a szülők igényeinek figyelembevételével új helyi képzési programot kidolgozni, amely vonzóvá tenné az intézményt a magyar gyökerekkel rendelkező fiatalok számára. Ilyen program lehetne, ha az óvodában kétnyelvű csoportok nyitását kezdeményeznék a város különböző óvodáiban, hogy az érdeklődők számára a lakhelyükhöz közel lehessen. Az iskolában a hatodik osztály után bizonyos szaktárgyakat ukránul vagy ukránul is lehetne tanítani, így a szülők, akik már mind ukrán iskolát végeztek, tudnák segíteni gyerekeiket a tanulásban, míg az identitást fejlesztő tárgyak oktatása magyarul történne továbbra is. Az iskolának vonzó szakirányt kellene választani, mondjuk angol és számítástechnikait, amelyeket kis csoportlétszámuk miatt nagyon hatékonyra tudnának tenni jó szakképzett oktatók alkalmazásával.

Összegzés

A Felső-Tisza-vidék magyar nyelvű/nyelvi oktatása sokrétű és sokféleképpen alakult, így nem lehet egységes, továbblépési megoldásokat találni számukra. Minden település egy eset, egy saját útkeresés, sajátos helyzet és sajátos továbblépési lehetőséget keres, amely egy többváltozós matematikai egyenlethez hasonlít, melynek megoldása csak bizonyos feltételek mellett lesz igaz, és ha a feltételek közül valamely nem teljesül, akkor már más megoldást kell keresni. Ilyen helyzetben csak óvatos következtetéseket fogalmazhatunk meg, és még kevésbé biztos továbblépési lehetőségeket vázolhatunk fel, mert leginkább azok értik és tudják, mit kell tenniük, aki ott élnek abban a pillanatban és akkor, amikor a felvetett problémákra meg kell adni a választ. Ilyen a történelem, ahol sem utólag, sem előre nem lehetünk bölcsőbbek, mint akik megélik, mert az ő felelősségük, hogy az adott helyzet-

ben az adott kihívásokra megadják az adott pillanatban a számukra legjobbnak tűnő választ. Mindemellett vállaltuk, mint az adott kérdésben távolabbról, így a helyzet szempontjából nem közvetve érdekeltek, de érdeklődők, hogy szakmai észrevételeinket megosztja, és kísérletet teszünk bizonyos általános következtetések és előremutató javaslatok megfogalmazására.

Az általunk kárpátaljai szórványvidéknek definiált Felső-Tisza-vidék anyanyelvű/anyanyelvi képzésének helyzetét tekintve az alábbi oktatási formákat találtuk, melyekre továbblépésként az alábbi megoldási lehetőségeket mint egy alternatív utat látjuk járhatónak mindamellett, hogy létezik még számtalan megoldás és továbblépési lehetőség.

A kialakult oktatási formákat tekintve a körzethez tartozó magyarok által is lakott településeket a magyar nyelvű/nyelvi oktatást tekintve három jól elkülöníthető csoportra oszthatjuk.

Az **elsőbe** azok a települések tartoznak, ahol megőrizték az intézményes anyanyelvű oktatást (Visk, Técső, Aknaszlatina). Ezekben a településeken az anyanyelvű/anyanyelvi oktatás megőrzése nem a konzerválásban, hanem a fejlődésben rejlik. A továbblépési lehetőségeket a helyi lokális elitnek az iskolákat irányítókkal közösen kellene keresni, és olyan válaszokat találni, amelyek a közösségek, és így az azokat alkotó egyének számára megfelelőek az adott kor kihívásaira, mint például a reformáció idején az iskolaalapítás volt, amely immár több mint öt évszázada működő válasznak bizonyult. Ilyen válasz lehet a minőségi oktatás, ahol például nagy teret és lehetőséget szentelnek a nyelvi-kommunikációs oktatásnak, főleg a regionális nyelvnek és az idegen nyelvnek, akár úgy is, hogy sajátos, a hivatalostól eltérő, de a helyi sajátosságokat figyelembe vevő és eredményes programok bevezetését vállalják. Másik, vagy inkább az előbbivel párhuzamosan alkalmazható helyi program lehet az informatika széleskörű elsajátítása. Minden program eredményes megvalósulásának alapzálaga a megfelelő szakemberek megtalálása, illetve olyan vezetők, akik az ügy elkötelezett hívei és hitelesen tudják képviselni azt a célcsoportok irányába és a hivataloknál is.

A técsői líceumnak a szerepe és a felelőssége az adott térségen belül nagyobb, mint a másik három intézményé, mert vállalnia kellene azt az integráló szerepet, amelyek valaha a megyeszékhelyek kulturális közigazgatási szervezőközpontjaira hárultak, vagyis, amit Máramarossziget iskolái mint kulturális centrum betöltöttek. Ennek az intézménynek, amely ugyan magát reformátusnak tartja, nyitni kellene a térségben a katolikusok irányába, akik a kisebbségek között ezen a vidéken a többséget jelentik. A szórványok megszólítására sajátos, egyedi programok kidolgozására lenne szükség intézményi szinten.

A **második csoportba** azon települések tartoznak, ahol az elmúlt évtizedben a helyi civilek aktivitásának köszönhetően anyanyelvű iskolákat alapítottak, melyekben a kutatásaink szerint éppen a krízis jelei mutatkoznak (évente egyre

kevesebb a beiskolázott tanulók száma), mint Huszt, Rahó, Kőrösmező, esetleg Gyertyánliget. Ezeket az intézményeket először önállóítani kellene, hogy az intézmény rejtett tanterve megfeleljen a kijelölt céloknak, az iskola szellemiségében a magyar kultúrát tükrözze. Viszont figyelembe véve a kutatás során szerzett tapasztalatainkat, hogy a településeken élő szórványmagyarok a nyelvcsere határán vannak, így célszerűbb lenne az elemi osztályok után átirányításos nyelvi oktatási programot alkalmazni, ahol az évfolyamokon bejövő új tantárgyakat ukránul oktatnák kétnyelvű tanárok, akik magyarul is megfogalmazzák egy-egy téma anyagát. Az identitásalakító tárgyakat továbbra is magyarul tanítanák főtárgyként, vagy az óraterv adta lehetőséget kihasználva az invariatív szabadórak keretén belül (magyar nyelv és irodalom, magyarság története, magyarság földrajza, ének-zene, művészettörténet, technika, népismeret, néprajz, népművészet stb.). Ezen intézményekben is fontos lenne az idegen nyelvi és informatikai szakosodás bevezetése, ami minőségi oktatással párosulna. Itt ugyanúgy minden program eredményes megvalósulásának záloga a megfelelő szakemberek megtalálása, illetve olyan vezetők, akik elkötelezett hívei az ügynek, és hitelesen tudják képviselni azt a célcsoportok irányába és a hivataloknál egyaránt. Rahón, ahol nincs óvoda, sem óvodai csoport, célszerű lenne szervezni vagy bevezetni a kétnyelvű oktatást (az egyik nevelő csak ukránul, a másik csak magyarul foglalkozik, beszél a gyerekekkel).

A **harmadik csoportba** kerülnek azok a települések, ahol a magyar oktatást óvodai szinten és vasárnapi iskolákban tudták megszervezni, vagy egyáltalán nincs semmilyen intézményesült oktatás. Ezen csoportba sorolható Tiszabogdány, Nagybocksó, Terebesfejrpaták, Taracköz, Kerekhegy, Bustyaháza. A települések óvodáiban a kétnyelvű oktatás bevezetése lenne célszerű (az egyik nevelő csak ukránul a másik csak magyarul foglalkozik, beszél a gyerekekkel). Ezek a helyeken a magyar mint kötelező tantárgy bevezetését lehetne kezdeményezni igény szerint, esetleg a szabadon választható órák keretén belül (népismeret, magyarságismeret, népművészet, magyar történelem). Ahol működik óvoda, ott elemi iskolát is lehetne kezdeményezni.

Az előbbieken kutatásaink, egy évtizedes tapasztalataink alapján felvázolt meglátásaink a jelenlegi helyzetről egybeesett a kárpátaljai magyarok történetének egy pillanatával. Ez a pillanat az 1989-es újraeszmélés és a forró hangulatú 2004-es év közötti időszak volt. Ha nem is zárult le valami, de a narancsos forradalom, amelyben megszületett az ukrán nemzetállam, lendületet adott az ukrán nemzeteszmének, valamint a rosszemlékű december 5-ei népszavazás a magyar kettősállampolgárságról biztos kihatással van/lesz a kárpátaljai magyarok helyzetére, gondolkodására, a jelenükre és jövőjükre. Mint minden történelmi esemény hatása a változást nem azonnal idézi, hanem mindig egy folyamat kezdetét jelenti. Kutatásunk utolsó fázisa ezen események után történt, így olyan pillanatnyi állapotot rögzíthettünk, amelyben már érződik a változás. Milyen lesz a

változás, hogyan alakítja az általunk vizsgált területen a magyar nyelvi/nyelvű oktatást, milyen válaszokat találnak az ott élők az új kihívásokra – nem a kutató dolga, de érdeklődéssel követjük majd, és annak reményében osztottuk meg gondolatainkat az érdeklődő olvasóval, hogy valamelyest hozzájárulunk az új helyzetben a válaszok megtalálásához.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A KMKSZ történetéből. Dokumentumok, tények. Budapest–Ungvár, Intermix.
Az etnikumok közötti viszony Kárpátalján című konferenciáról. *Kárpátaljai Szemle* 1997. 5. szám p. 2..
- A tüzelő és a füzet egyaránt hiánycikk. Árvízi helyzetkép az oktatásról (1998). *Kárpátaljai Szemle* 1998. Különszám.
- Bagu Balázs (1995). A kárpátaljai magyar óvodák és óvodai csoportok adatai és címlistája. *Közoktatás* 1995/3. P. 19–21.
- Bagu Balázs – Dr.Deák Ferenc (1997): Anyanyelvi oktatás a szórványban. *Közoktatás* 1997/3. P. 11–13.
- Bagu Balázs – Dr.Deák Ferenc – Bagu Géza (1997). A magyar nyelv tanítása nem magyar iskolában. *Közoktatás* 1997/4. P. 13–15.
- Bilics Éva(1995). „... biccen a szó már a száj szögletén”. *Közoktatás* 1995/4.p. 8–9.
- Bottlik József – Dupka György (1991). Ez hát a hon ... (Tények, adatok, dokumentumok a kárpátaljai magyarság életéről, 1918–1991). *Mandátum–Universum*.
- Bottlik József – Dupka György (1993). Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. *Ungvár–Budapest, Intermix Kiadó*.
- Csáti József – Dióssi Géza Kornél (1992). A Kárpátaljai Római Katolikus Egyház. *Extra Hungariam. A Hatodik Síp antológiája*, 176–182. *Budapest–Ungvár: Hatodik Síp Kiadó*.
- Csernicskó István (1997). A számok tükrében. Kárpátalja lakosságának nemzetiségi megoszlása a legutóbbi szovjet népszámlálás (1989) adatai alapján, némi kitekintéssel. *Forrás* 97/5: 70–76.
- Csernicskó István (1995). A tannyelv szerepe az egy-, illetve kétnyelvűség kialakításában. *Közoktatás* 1995/4. P. 6–7.
- Csernicskó István (2000). Jogok és jogtalanságok. A kisebbségek anyanyelvi oktatásához való jog a nemzetközi és az ukrán kisebbségvédelmi dokumentumokban. *UngBereg 2000. Második Pánsíp-almanach*, 114–118.
- Csernicskó István – Orosz Ildikó (2000). A magyar nyelv (és nyelvet éltető közösség) jelenéért és jövőjéért folytatott tevékenység Kárpátalján. In: Anyanyelvünkről, anyanyelvünkért. Válogatás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyanyelvi pályázataiból, NKÖM, Budapest.
- Czébely Lajos (1998). A viski magyar iskola története, KMKSZ.
Emlékeztető az 1997. június 5-i tanácskozásról a Kárpátaljai Területi Adminisztráció Oktatási Főosztályán.

- Danielovics Emmi(2003). Tiszaborkúttól Ungvárig. *Intermix , Ungvár–Budapest.*
- Dávid Ivett (2003). Zilahi József–Stöckert Károlyné–dr. Rácné Főző Klára által kidolgozott óvodai nevelés játékkal, mesével nevelési program hatása a gyerekek szókincsfejlesztésére a manuális foglalkozások által. *Szakedolgozat. Beregszász, KMF- könyvtár*
- Fedinec Csilla (1996). A magyar tannyelvű iskolahálózat Kárpátalján. Anyanyelvű oktatásunk, *MTT Könyvtár 1, Szabadka 1997.*
- Gereben Ferenc (1999). Identitás, kultúra, kisebbség. *Felmérés a közép-európai magyar népesség körében. Osiris–MTA Kisebbségkutató Műhely.*
- Gereben Ferenc(2000). Nemzeti és kulturális identitás Kárpátalján. *Pro Minoritate 2000/ tavasz, p. 166–170.*
- Grozdova, I. N. (1971). Etnokulturális folyamatok napjainkban a kárpátaljai magyar lakosság körében. In: Ortutay Gyula szerk., Népi kultúra – népi társadalom. Az MTA Néprajzi Kutatócsoportjának évkönyve V–VI., 457–466. *Budapest, Akadémiai Kiadó.*
- Hrancsák Ivan (1997). Uhorci Zakarpattya v pizlyavijennyi roki: kilykisznij analiz (1945-1996) rr., In. Matyeriali naukovo- prakticsnoji konferenciji „Gyerzsavne reguluvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi, Uzshorod, p. 83–97..
- Ivaskovics József – Palkó István – Kohán László (2000). Kárpátaljai református templomok, Ungvár–Beregszász, *Tárogató Kiadó.*
- Iltyo I.V.(2003). Nacionalnij szklad naszelennya ta joho movnyi oznaki. Sztatiszticsnij bjuletyenx. Uzshorod.
- Józan Lajos – Gulácsy Lajos (1992). A Kárpátaljai Református Egyház múltja és jelene. *Extra Hungariam. A Hatodik Síp antológiája, 156–162. Budapest–Ungvár, Hatodik Síp Kiadó.*
- Kárpátalja településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai (1880–1941). *Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 1996.*
- Kész Rita (1996). Rahói mozaik (Interjú Bilics Évával a KMKSZ Rahói Alapszervezetének elnökével). *Kárpátaljai Szemle 1996. 4. Szám p. 14-15.*
- Kiss Gy. Csaba (1993). Vázlat a nemzeti kisebbségekről. *Kisebbségek, Educatio 1993–nyár, p. 174–178.*
- Kocsis Károly–Kocsisné Hodosi Eszter (1991). Magyarok a határainkon túl – a Kárpát-medencében. *Budapest, Tankönyvkiadó.*
- Kozma Endre (1995). Áldozat a fennmaradásért (Kárpátaljai magyar iskolaügy, 1986–1989). *Kárpátaljai Szemle 1995. 4. Szám p. 19–21, 5. szám . p. 20–21.*
- Kozma Endre(é.n).Észrevételek a kárpátaljai magyarságnak és helyzetének állapotáról. *Kárpátaljai Minerva 1. kötet, 2. füzet. P.79–90.*
- Maco, N. O. – Luc, O. M.(1997). Nacionalnij szklad naszelennya Zakarpatszykoji oblasztyi (zhidno perepiszu 1989 r.). In: Matyeriali naukovo-prakticsnoji konferenciji „Gyerzsavne reguluvannya mizsetnyicsnih vidnoszin v Zakarpattyi”, 214–234, *UZSDU, Uzshorod.*
- Nagy Marianna (2003). A szórványban élő magyar gyerekek szókincsének fejlődése és bővülése a népi játékok hatására. *Szakedolgozat, Beregszász, KMF - könyvtár*

- Orosz Ildikó (1994). Magánvélemény (Gondolatok egy újságcikk és egy „válóper” kapcsán). *Kárpátaljai Szemle* 1994. 7. Szám p. 13–14.
- Orosz Ildikó (1995). A magyar nyelvű oktatás esélyei Kárpátalján (Dokumentumgyűjtemény). *Ungvár–Budapest, Intermix*.
- Orosz Ildikó (1998). A társadalmi szervezetek szerepe az államalkotó folyamatok stabilizálásának biztosításában a közoktatás szemszögéből. *Közoktatás* 1998/1. P.3–4.
- Orosz Ildikó (1998). Anyanyelvről, oktatásról egy koncepciótervezet kapcsán. *Közoktatás, 1998/2. P. 3–5*.
- Orosz Ildikó (1994). A kárpátaljai magyar nyelvű oktatás távlati fejlesztésének lehetőségei. *Kárpátaljai Szemle* 1994. 5. Szám p. 8-9.
- Orosz Ildikó (1999). Kisebbségi oktatás Kárpátalján. *Nyelvünk és kultúránk, 1999. 106. Szám. 61–77*.
- Orosz Ildikó (2001). Szórványok anyanyelvi/anyanyelvű oktatása Kárpátalján. In: *Közösség és szórvány Konferenciakötet*
- Palkó István – Ivaskovics József – Tárczy Andor (1997). Kárpátaljai templomai. Római katolikus templomok. *Ungvár, Tárogató Lap- és Könyvszerkesztőség*.
- P. Punykó Mária (2002). A vallás szerepe az anyanyelv megőrzésében a szórványban a kárpátaljai Kőrösmezőn élő magyarok között. *Nyelvünk és Kultúránk* 5: 29–34.
- Szabó Zita (2003). Zilahi József – Stöckert Károlyné – dr. Rácné Főző Klára által kidolgozott óvodai nevelés játékkal, mesével nevelési program hatása a gyerekek szókincsére kétnyelvű, ukrán–magyar közegben. *Szakedolgozat, Beregszász KMF- könyvtár*,
- Tóth Imre (2004). Kárpátalja. *Rahói járás honismereti olvasókönyve. Szeged, Geo-Environ, p.115*.

ADATKÖZLŐK

Benedek Imre (1963), Aknaszlatina
Birosz János (1923), Kőrösmező
Birosz Izabella (1922), Kőrösmező
Bilics Éva (1926), Rahó
Eiben Istvánné Zadrenszky Éva (1952), Gyertyánliget
Fedora Margit (1929), Kőrösmező
Francz Gizella (1927), Kőrösmező
Francz Ignác János (1926), Kőrösmező
Nyezmák Emma (1941), Rahó
Reparuk Dezső (1926), Rahó
Repka Olga (1934), Terebesfehérpatak
Sleiger Etelka(1940), Rahó
Szenek Olga (1943), Kőrösmező
Zelinszki Éva-Mária (1940), Rahó
Zadránszky Adolfné Eib Margit (1930), Gyertyánliget

Орос Ільдико Імрїївна

„Угорці в районах Верхнього Потисся”: Навчальний посібник. –
Ужгород: ПоліПринт, 2007 – 172 с. (угорською мовою).

ISBN: 978-966-7966-58-4

У виданні на основі наукових публікацій та на основі досліджень автора дано аналіз про сучасний стан угорців, які проживають некомпактно у районах Верхнього Потисся. Автор досліджує стан дослідження угорської та угорськомовної освіти і пропонує для них свої практичні методи розвитку.

Робота розрахована насамперед для педагогів, які працюють у районах Верхнього Потисся, політикам спеціалістам у галузі освіти, педагогів та студентів вищих навчальних закладів.

Відповідальні за випуск:
Орос Ільдико та Шовш Калман
Верстка: Гороній Адальберт

Здано до складання 01.09.2007. Підписано до друку 20.12.2007